

**ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ МЕНЕДЖМЕНТУ
ТА ПІДПРИЄМНИЦТВА
КАФЕДРА ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему: **«Аудіовізуальні документи в науковому дискурсі»**

на здобуття освітнього ступеня	<u>бакалавра</u>
зі спеціальності	<u>029 Інформаційна, бібліотечна та архівна</u>
освітньо-професійної програми	<u>справа</u> Документознавство та інформаційна діяльність

*Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело*

(підпис)

Дарина РОЗАНОВА
Ім'я, ПРІЗВИЩЕ здобувача

Виконав: здобувач вищої освіти
гр. ДЗД-41
Дарина РОЗАНОВА

Керівник: Катерина КЛИМОВА
кандидат історичних наук, доцент

Рецензент: Тетяна СМЕЛЬЯНОВА
кандидат історичних наук

Київ 2025

ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
Навчально-науковий інститут менеджменту та підприємництва

Кафедра документознавства та інформаційної діяльності

Ступінь вищої освіти бакалавр

Спеціальність 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа

Освітньо-професійна програма Документознавство та інформаційна діяльність

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Тетяна СИДОРЕНКО
« ____ » _____ 202_ р.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

РОЗАНОВОЇ Дарини

1. Тема кваліфікаційної роботи: Аудіовізуальні документи в науковому дискурсі
керівник кваліфікаційної роботи: Климова Катерина Іванівна
затверджені наказом Державного університету інформаційно-комунікаційних
технологій від «24» лютого 2025 р. № 56
2. Строк подання кваліфікаційної роботи «16» травня 2025 р.

3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи

Мета дослідження: визначення місця аудіовізуальних документів у сучасному науковому дискурсі, їхнього впливу на формування наукових концепцій і методів дослідження, а також обґрунтування підходів до їхнього аналізу та архівування.

Об'єктом дослідження є аудіовізуальні документи як феномен сучасного наукового дискурсу.

Предметом дослідження є генеза наукових студій про АД, формування теоретичних основ та методології дослідження АД, дискусійні питання у вивченні АД та візії науковців щодо напрямів і форм використання аудіовізуальної інформації.

4. Перелік питань, які потрібно розробити:

1. визначити фактори впливу на становлення наукових досліджень аудіовізуальних документів;
2. проаналізувати формування теоретико-методологічних основ вивчення аудіовізуальних документів;
3. розкрити дискусійний характер термінології у сфері АД;

4. визначити проблеми класифікації, архівування та збереження аудіовізуальних документів у сучасних наукових дослідженнях;
5. охарактеризувати категорії користувачів і типологію запитів на аудіовізуальну інформацію;
6. розглянути дослідницькі здобутки у визначенні ролі аудіовізуальних документів в медіа-проектах.

5. Перелік ілюстративного матеріалу: презентація, _ - _ рисунок, _ - _ таблиць
6. Дата видачі завдання «26» вересня 2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітки
1	Визначення тематики, вибір наукового керівника, уточнення теми	18.09.2024	виконано
2	Розроблення та складання плану кваліфікаційної бакалаврської роботи	26.09.2024	виконано
3	Підготовка 1 розділу	07.01.2025	виконано
4	Підготовка 2 розділу	22.04.2025	виконано
5	Підготовка 3 розділу	01.05.2025	виконано
6	Висновки	09.05.2025	виконано
7	Підготовка остаточного варіанта роботи	12.05.2025	виконано
8	Написання відгуку науковим керівником	14.05.2025	виконано
9	Оформлення й представлення роботи на кафедрі та перевірка на плагіат	16.05.2025	виконано
10	Підготовка доповіді, презентації та ілюстративного матеріалу, рецензія	20.05.2025	виконано
11	Попередній захист роботи	26.05.2025	виконано
12	Основний захист кваліфікаційної бакалаврської роботи	20.06.2025	

Здобувач вищої освіти

Дарина РОЗАНОВА

Керівник
кваліфікаційної роботи

Катерина КЛИМОВА

РЕФЕРАТ

Текстова частина кваліфікаційної роботи на здобуття освітнього ступеня бакалавра: загальний обсяг роботи – 66 сторінок, обсяг основного тексту – 53 сторінок, перелік джерел - 70 позиції.

Метою дослідження є визначення місця аудіовізуальних документів у сучасному науковому дискурсі, їхнього впливу на формування наукових концепцій і методів дослідження, а також обґрунтування підходів до їхнього аналізу та архівування.

Об'єкт дослідження – аудіовізуальні документи як феномен сучасного наукового дискурсу.

Предмет дослідження – генеза наукових студій про АВД, формування теоретичних основ та методології дослідження АВД, дискусійні питання у вивченні АВД та візії науковців щодо напрямів і форм використання аудіовізуальної інформації.

Короткий зміст роботи: розкрито фактори впливу на становлення наукових досліджень аудіовізуальних документів, зокрема розвиток технологій, міждисциплінарні підходи, розвиток архівістики та формування спеціалізованих напрямів, зростаючі потреби суспільства у використанні АВД. Проаналізовано формування теоретико-методологічних основ вивчення аудіовізуальних документів, включаючи аналіз змісту, форми та соціокультурного контексту. Визначено термінологічні проблеми аудіовізуального документознавства, питання типології та класифікації аудіовізуальних документів у сучасних наукових дослідженнях. Охарактеризовано категорії користувачів і типологію запитів на аудіовізуальну інформацію, розглянуто дослідницькі здобутки у визначенні ролі аудіовізуальних документів в медіа-проєктах.

Ключові слова: аудіовізуальні документи, медіа-проєкти, науковий дискурс, архівні дослідження, класифікація, типологія, інформаційні технології.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1 СТАНОВЛЕННЯ НАУКОВИХ СТУДІЙ ПРО АУДІОВІЗУАЛЬНІ ДОКУМЕНТИ.....	10
1.1 Фактори впливу на становлення наукових досліджень аудіовізуальних документів.....	10
1.2 Формування теоретико-методологічних основ дослідження аудіовізуальних документів	22
РОЗДІЛ 2 ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ, ТИПОЛОГІЇ, КЛАСИФІКАЦІЇ АУДІОВІЗУАЛЬНИХ ДОКУМЕНТІВ	29
2.1 Термінологічні проблеми аудіовізуального документознавства	29
2.2 Проблеми типології та класифікації аудіовізуальних документів у сучасних наукових дослідженнях	33
РОЗДІЛ 3 НАУКОВІ СТУДІЇ ПРО НАПРЯМИ ТА ФОРМИ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЇ АУДІОВІЗУАЛЬНИХ ДОКУМЕНТІВ	41
3.1 Категорії користувачів та типологія запитів на аудіовізуальну інформацію	41
3.2 Аудіовізуальні документи в медіа-проектах: перші дослідницькі здобутки	48
ВИСНОВКИ.....	56
ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ.....	59

ВСТУП

Актуальність теми. У документознавчому науковому дискурсі аудіовізуальні документи посідають особливе місце, виступаючи не лише ілюстративним матеріалом, а й самостійним джерелом аналізу. Інтерес науковців до АД обумовлений самою природою й специфікою цієї документації. У сучасному інформаційному суспільстві АД відіграють важливу роль у збереженні, передачі та популяризації знань. Вони стають ключовими носіями інформації, що впливають на формування громадської думки, культурних орієнтирів і наукових досліджень. Завдяки розвитку цифрових технологій АД набув ще більшого поширення, адже сьогодні будь-яка особа може створювати, поширювати та зберігати АД через різні медіа платформи. Ця тенденція значно змінила підхід до збереження та вивчення історичних, культурних даних. АД фіксують реальність у формах, що дозволяють багаторівневий аналіз, а також слугують засобом візуалізації складних наукових концепцій. Завдяки цьому їх значення в науці зростає, що потребує ретельного осмислення теоретичних і методологічних аспектів їх вивчення.

Попри широке використання аудіовізуальних матеріалів у різних сферах науки, питання їх класифікації, архівування, використання в дослідницькій практиці та їхнього впливу на формування наукового знання залишається недостатньо вивченим. Тому актуальність цієї теми обумовлена необхідністю комплексного підходу до дослідження аудіовізуальних документів у науковому дискурсі, що включає їхню класифікацію, аналіз функціонального значення та визначення перспективи подальшого розвитку в умовах цифровізації.

Метою дослідження є визначення місця аудіовізуальних документів у сучасному науковому дискурсі, їхнього впливу на формування наукових концепцій і методів дослідження, а також обґрунтування підходів до їхнього аналізу та архівування.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі **завдання**:

- визначити фактори впливу на становлення наукових досліджень аудіовізуальних документів;

- проаналізувати формування теоретико-методологічних основ вивчення аудіовізуальних документів;
- розкрити дискусійний характер термінології у сфері АВД;
- визначити проблеми класифікації, архівування та збереження аудіовізуальних документів у сучасних наукових дослідженнях;
- охарактеризувати категорії користувачів і типологію запитів на аудіовізуальну інформацію;
- розглянути дослідницькі здобутки у визначенні ролі аудіовізуальних документів в медіа-проектах.

Об'єкт дослідження – аудіовізуальні документи як феномен сучасного наукового дискурсу.

Предмет дослідження – генеза наукових студій про АВД, формування теоретичних основ та методології дослідження АВД, дискусійні питання у вивченні АВД, візії науковців щодо напрямів і форм використання аудіовізуальної інформації.

Методологічною основою роботи є міждисциплінарний підхід, що поєднує методи історичного, структурно-функціонального та компаративного аналізу. Використовуються такі методи дослідження: контент-аналіз – для аналізу змісту аудіовізуальних документів у науковому контексті; порівняльний метод – для зіставлення різних підходів до використання аудіовізуальних матеріалів у наукових дослідженнях; історичний метод – для виявлення еволюції використання аудіовізуальних документів у науці; методи цифрової гуманітаристики – для вивчення сучасних тенденцій архівування та поширення аудіовізуальних матеріалів.

Наукова новизна роботи полягає в комплексному аналізі наукових візій на природу, сутність, особливості, значення АВД з урахуванням сучасних тенденцій цифровізації та розвитку інформаційних технологій. Уперше здійснено систематизацію наукових підходів у вивченні АВД розкрито дискусійні проблеми стосовно АВД. Запропоновано нові підходи до оцінки впливу аудіовізуальних документів на формування наукового знання.

Практичне значення роботи полягає в тому, що отримані результати можуть бути використані для удосконалення методик аналізу аудіовізуальних матеріалів у наукових дослідженнях, розробки рекомендацій щодо архівування та збереження аудіовізуальних документів у цифровому середовищі, підготовки освітніх програм та навчальних курсів з використання медіа в науковій діяльності, а також розвитку інформаційної політики у сфері науки та культури з урахуванням значення аудіовізуальних джерел.

Дослідження аудіовізуальних документів у науковому дискурсі є важливим кроком у розумінні нових тенденцій в інформаційному суспільстві та сприяє вдосконаленню методів роботи з медіа у наукових і освітніх установах.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження були представлені на X Всеукраїнській науковій конференції «Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері», яка відбулась у м. Вінниця, 11 квітня 2025 р.

Структура роботи визначена метою і завданнями дослідження та складається зі вступу, трьох розділів, шести підрозділів, висновків, переліку використаних джерел. Перелік джерел складає 70 позиції. Загальний обсяг роботи – 65 сторінок. Обсяг основного тексту – 53 сторінки.

РОЗДІЛ 1 СТАНОВЛЕННЯ НАУКОВИХ СТУДІЙ ПРО АУДІОВІЗУАЛЬНІ ДОКУМЕНТИ

1.1 Фактори впливу на становлення наукових досліджень аудіовізуальних документів

Художня, естетична, пізнавальна цінність, емоційна виразність образів, звуків, зафіксованих на місці подій – все те, що характеризує аудіовізуальні документи, визначає зростання інтересу до цього виду документації. Генеза та розвиток наукових досліджень аудіовізуальних документів обумовлені сукупністю факторів, аналіз яких є предметом вивчення даного підрозділу. Такі галузі наукових знань як філософія, естетика, інформаційні науки, бібліотекознавство, архівознавство, документознавство, джерелознавство, правознавство до ареалу досліджень включають аудіовізуальні документи.

Збереження та дослідження аудіовізуальних «свідків»–історичних подій є одним з найважливіших та соціально значущих практичних завдань архівістів. Збереження аудіовізуальної інформації, її використання для створення інформаційних продуктів (включаючи медіа-продукти), сприяє формуванню колективної пам'яті [12].

Аналіз досліджень та публікацій стосовно аудіовізуальних документів (далі – АВД) свідчить про те, що ще у ХІХ столітті з'явилися перші джерелознавчі та архівознавчі характеристики особливостей, формату та можливостей аудіовізуальних документів як джерел інформації та засобів комунікації. Йшлося про необхідність збереження фото-кінодокументів в приватних колекціях, фондах архівів, бібліотек, музеїв та інших установ в діяльності яких створювалася аудіовізуальна документація.

Аудіовізуальна інформація, що знаходиться в «стані спокою» в архівах, у процесі використання вводиться в соціальний обіг та медійну практику. Аудіовізуальні документи є соціальним явищем, тому існує широкий спектр інформаційних запитів до аудіовізуальної інформації. Постійно зростаючий

медіа-простір сам продукує аудіовізуальну інформацію і, водночас, створює потребу в ретроспективній інформації для реалізації медіа-проектів [15].

Два важливі напрямки діяльності аудіовізуальних архівів – збереження документів і надання до них доступу потребують вирішення наступних проблем: розробка правової бази для зберігання та забезпечення збереженості аудіовізуальних документів; надання архівами—доступу до фондів за визначеними умовами; розгляд правових обмежень, що впливають на доступ до аудіовізуальних документів і, відповідно, вирішення суперечностей між правом доступу до документів і захистом прав на об'єкти інтелектуальної власності; забезпечення доступності розповсюджених копій для майбутнього використання.

Означені питання стосуються не лише архівів, але й усіх установ, що зберігають кінематографічні, аудіо, фото та відео документи – бібліотек, музеїв, а також кіностудій, телестудій, радіостанцій та інших організацій, пов'язаних з аудіовізуальною індустрією. Як архіви, так і розробники медіа-проектів дотримуються основних наукових принципів у питаннях використання архівної інформації: об'єктивності, історизму та всебічності. Принцип всебічності вимагає оптимальної повноти інформаційного забезпечення, тобто репрезентативного набору архівних джерел, який задовольнив би інформаційні потреби потенційного або фактичного споживача інформації [21].

Важливим фактором впливу на генезу наукових досліджень аудіовізуальних документів були зростаючі потреби користувачів та необхідність надання релевантної інформації, що містилася в аудіовізуальних документах. Це спонукало, в першу чергу архівістів, до наукових розробок з атрибуції та наукового описування кіно-фото-фонодокументів. Ще більш розширили дослідницькі аспекти аудіовізуальних документів медійні проекти. Відбір архівних аудіовізуальних документів для використання в медіа-проектах, саме тих, що є актуальними, інформативними, містять нову та корисну інформацію для споживачів і передачі інформації через канали масової комунікації, є творчим процесом – спільним для архівістів та посередників.

Аудіовізуальні документи, або ж об'єкти, що поєднують в собі звукову та візуальну складову (фото, відео, кінофільми, телепрограми тощо), за останні десятиліття стали важливим предметом наукових досліджень. Вивчення таких документів відкриває нові можливості для розуміння культурних, історичних та соціальних процесів, що відбувалися в певний період. У процесі становлення наукових досліджень.

Значимість аудіовізуальних документів у культурному, мистецькому, духовному житті соціуму також стали визначальним фактором впливу на розширення дослідницького поля стосовно цього феномену культури. Аудіовізуальні документи посідають важливе місце в сучасному культурному, інформаційному та науковому просторі, оскільки вони відображають різноманітні аспекти людської діяльності і взаємодії. Аудіовізуальний контент включає в себе широкий спектр медіа, таких як кінофільми, телевізійні програми, документальні фільми, відеоігри, а також різноманітні форми цифрових медіа, які є важливими не тільки для культурної спадщини, але й для розвитку науки та технологій. Саме тому дослідження аудіовізуальних документів стало важливим інструментом бачення, розуміння та інтерпретації світових соціокультурних процесів, що зафіксовані у фотографіях, кінофільмах, аудіо- та відеозаписах.

Розширенню тематичного поля досліджень АВД сприяв такий фактор як поява новітніх технологій створення, зберігання та використання документованої інформації, включаючи й аудіовізуальну. Наукові дослідження АВД розвиваються в умовах швидких змін у сфері медіа та технологій, що ставлять нові виклики перед дослідниками. Зокрема, важливими є питання збереження та реставрації аудіовізуальних матеріалів, які, з одного боку, є свідченням етапів розвитку людської цивілізації, а з іншого – вимагають застосування сучасних методів для вирішення проблем унеможливлення їх швидкої втрати або пошкодження. Різноманіття медіа форматів та технологій, таких як цифрові платформи, відеоігри, телевізійні програми, інтернет-контент, ставить перед дослідниками завдання класифікації, систематизації та

ефективного використання таких матеріалів для подальших наукових та культурних досліджень [14].

Актуальність цього напрямку наукових студій зростає також в контексті глобалізації та швидкої цифровізації всіх сфер життя. Аудіовізуальні документи стають важливими не тільки для збереження національної ідентичності та культурної спадщини, але й для формування громадської думки в умовах інформаційної ери. Їх вплив на суспільство можна простежити через еволюцію масових комунікацій, реклами, політичних кампаній, що робить дослідження АВД не лише актуальним, а й необхідним для глибшого розуміння сучасних соціальних процесів.

Започаткування в науці міждисциплінарних підходів, формування міждисциплінарного синтезу знань стало визначальним фактором нового вектору досліджень АВД. Наукові студії про АВД відзначаються міждисциплінарним характером, поєднуючи знання архівознавства, комунікаційних наук, культурології, медіа-знавства та інформаційних технологій. Дослідження, що стосуються збереження, класифікації, інтерпретації та архівування аудіовізуальних матеріалів, сприяють розвитку не лише теоретичних, а й практичних аспектів роботи з таким типом документів. Роль АВД у формуванні культури та розвитку науки є незаперечною, адже вони не лише зберігають моменти історії, але й активно впливають на те, як ми бачимо світ сьогодні [14].

Наукові студії про аудіовізуальні документи є міждисциплінарною сферою, що включає в себе архівознавство, комунікаційні науки, культурологію та медіа-знавство, і сприяє поглибленому розумінню ролі аудіовізуальних засобів у розвитку суспільства, культури та науки. Це сприяє не тільки збереженню культурної спадщини, але й розвитку нових напрямів в наукових дослідженнях, зокрема, вивченні соціальних процесів, комунікацій та впливу мас-медій на суспільство.

До незаперечних факторів впливу на вивчення АВД слід віднести розвиток архівістики та формування спеціалізованих напрямів в архівознавстві, таких як

кінематографічна архівістика та звукова архівістика. На відміну від традиційних архівів, які працюють з текстовими документами на традиційних (паперових) носіях, архіви АВД вимагали розробки та застосування специфічних методів збереження, консервації візуальної та аудіо інформації. Дослідження цього аспекту включає в себе вивчення технологій збереження цифрових та аналогових носіїв, а також розвиток методик для аналізу та інтерпретації аудіовізуальних матеріалів.

Розвиток інтернет-ресурсів і цифрових платформ у 1990-2000-х рр. значно сприяли розширенню наукових досліджень у сфері АВД, а відтак інтернет-технології ми відносимо до важливих факторів впливу на дослідження аудіовізуальної інформації, зокрема таких напрямів як напрями і форми презентації АВД в мережевих ресурсах, дотримання правових норм при поширенні аудіовізуальної інформації в мережі Інтернет, характер і тематика запитів на дану інформацію користувачів різних соціальних мереж.

Дослідження аудіовізуальних документів охоплюють багатоаспектну тематику різних галузей наукових знань, розвиток яких відіграв важливу роль у розширенні напрямів вивчення цієї специфічної документації. Джерелознавчим проблемам вивчення аудіовізуальних документів присвячені праці Магідова В. М. [11], Ємельянової Т. О. [12], Приходько Л. В. [13], Січової О. Г. [12], Селіверстової К. Т. [13], Шелест А. М. [14], Саприкіної О. Г. [14].

Важливо зазначити внесок цих дослідників у розвиток науки про аудіовізуальні документи. Магідов В. М. [11] зосереджував увагу на методологічних засадах архівування аудіовізуальних документів. Ємельянова Т. О. [12] досліджувала питання класифікації та систематизації аудіовізуальної інформації. Приходько Л. В. [13] займалася проблемами атрибуції та наукового опису кіно- та фотодокументів. Січова О. Г. [12] вивчала питання правового регулювання використання аудіовізуальних матеріалів. Селіверстова К. Т. [13] досліджувала вплив аудіовізуальних документів на формування історичної пам'яті.

Особливе місце серед цих робіт посідають праці Шелест А. М., у яких джерелознавчі питання аудіовізуальних документів мають комплексне, різноаспектне висвітлення. Вона досліджувала питання збереження та реставрації аудіовізуальних матеріалів, розробляла підходи до аналізу інформаційної цінності таких документів, а також займалася проблемами доступності архівних аудіовізуальних матеріалів для широкого загалу. Її праці заклали основу для подальших досліджень у цій сфері та вплинули на розвиток методів роботи з аудіовізуальними архівами [14].

Становленню наукових досліджень аудіовізуальних документів сприяли роботи вчених у галузі комунікацій, культурології, медіа- та кінознавства. Однією з важливих концепцій стала ідея «аудіовізуального тексту», що підкреслює важливість не тільки інтерпретації змісту, але й технічних аспектів, таких як монтаж, звукове оформлення та інші параметри, що визначають сприйняття кінцевого результату [14].

Важливу роль у розвитку наукових студій відіграють міжнародні організації, такі як ЮНЕСКО, Міжнародний архів кінематографії та інші, сферою досліджень яких є збереження і популяризація аудіовізуальних пам'яток. Активна участь міжнародних організацій у розвитку дослідницьких напрямів аудіовізуальної спадщини є одним із факторів сприяння науковим студіям. Міжнародні інституції встановлюють стандарти та рекомендації, спрямовані на збереження культурної спадщини, включаючи—аудіовізуальні документи. Важливість цього процесу важко переоцінити, оскільки АВД не лише відображають культурні досягнення, але й служать важливим інструментом для вивчення історії та розвитку цивілізацій.

Одним із ключових напрямів наукових студій є питання збереження та реставрації аудіовізуальних матеріалів, особливо в умовах стрімкого розвитку цифрових технологій, що вимагають постійного оновлення методик та інструментів для роботи з такими документами. Збереження аудіовізуальних документів стає важливим аспектом для підтримки культурної ідентичності на глобальному рівні [10].

Дослідження проблем експертизи цінності документів та комплектування архівів стало своєрідним тригером у вивченні специфіки експертизи АВД. Цей науковий напрям студіювань, безперечно, є важливим фактором поглиблення дослідницької проблематики стосовно АВД. Згідно зі статтею 1 Закону України «Про Національний архівний фонд та архівні установи», документ, що є частиною Національного архівного фонду (НАФ), визначається як архівний документ, культурну цінність якого офіційно визнано через відповідну експертизу [1]. Такий документ підлягає обов'язковому державному обліку та зберіганню. Цей визначений законодавчий термін підкреслює відмінність документа НАФ від інших інформаційних ресурсів, адже основною характеристикою є значущість як культурної та історичної цінності. Тому перед тим, як документ набуває статусу частини Національного архівного фонду, здійснюється ретельна експертиза, що встановлює його значення для національної пам'яті, культури та історії.

Особливе місце серед документів НАФ займають аудіовізуальні матеріали. Ці документи, як за обсягами, так і за інформаційним потенціалом, є важливою складовою частиною Національного архівного фонду. Аудіовізуальні документи мають унікальні властивості, що дозволяють їм передавати не лише звукову та зображальну інформацію, але й емоційний настрій подій, процесів, що фіксуються. Вони дають змогу в найповнішому вигляді відтворювати моменти життя, перехоплюючи їх на піку подій. Важливо, що аудіовізуальні документи здатні створювати враження присутності, занурюючи глядача чи слухача в атмосферу тієї чи іншої події, що відбувається, завдяки своїй здатності передавати емоційну напругу того часу [9].

Значення аудіовізуальних документів для національної архівної спадщини не можна переоцінити. Вони впливають на формування історичної пам'яті нації та збереження національної самобутності. Ці матеріали є невід'ємною частиною розвитку національної культури, оскільки вони дозволяють не лише зберігати та аналізувати важливі моменти історії, а й уособлюють творчу спадщину людства. Через аудіовізуальні документи відбувається важливий процес міжкультурного

діалогу, що базується на засадах гуманістичного мислення. Вони служать каналом обміну між культурами, дозволяючи людству краще розуміти одне одного, збагачуючи духовну та інтелектуальну спадщину нації, орієнтуючи цей процес на взаєморозуміння та розвиток.

Аудіовізуальні документи НАФ є не лише архівними об'єктами, а й важливими культурними артефактами, які здійснюють значний вплив на розвиток суспільства, підтримуючи його історичну, культурну та духовну єдність. Забезпечення якісного формування важливого сегменту НАФ аудіовізуальних документів є одним з пріоритетних завдань архівних установ в Україні. Проте цей процес стикається з низкою складнощів, що виникають через реформування державного апарату, економічні трансформації та появу нових суб'єктів, які є виробниками таких документів. Сьогодні ці суб'єкти включають різноманітні підприємства, організації та установи, що працюють у різних сферах та мають різну форму власності. Водночас виникають нові види документів і носіїв інформації, а також значне збільшення обсягів документів, що зберігають величезні обсяги інформації [17].

Зміни в потребах українського суспільства щодо доступу до ретроспективної інформації, викликані зняттям ідеологічних обмежень на наукові дослідження, мають істотний вплив на вимоги до цінності аудіовізуальних документів, які підлягають постійному зберіганню. Підвищення вимог щодо збереження таких документів пояснюється не тільки зростаючою важливістю історичної пам'яті, а й збільшенням обсягів кіно-, фото-, фоно- та відеодокументів в сучасному інформаційному суспільстві. В результаті, значно збільшився обсяг цифрових аудіовізуальних документів, які стали невід'ємною частиною загального обсягу документної інформації.

Зміни, що сталися у галузі архівістики, не залишилися непоміченими в теоретичних і практичних питаннях експертизи цінності документів. Це, в свою чергу, призвело до того, що цифрові аудіовізуальні документи стали новим об'єктом архівної роботи та технологій, що відображають фундаментальні зміни в архівній практиці: перехід від аналогової парадигми до цифрової. Цей перехід

свідчить про необхідність удосконалення методів і технологій роботи з цифровими документами, що вимагають нових підходів і науково-методичного забезпечення.

У процесі експертизи цінності документів українські архівісти спираються на принципи, розроблені в радянському архівознавстві, проте сучасне архівознавство в Україні набуло ряду нових принципових положень. Одним з ключових моментів є деідеологізація всієї архівної діяльності та застосування нових, більш прогресивних методів експертизи цінності документів. Сучасний методологічний підхід ґрунтується на нормативно-правовій базі архівного законодавства України, а також на науково обґрунтованих принципах, методах і критеріях для ретельного вивчення різноманітних документів, їх типів, видів та змісту. Важливу роль у цьому відіграють спеціальні нормативно-методичні посібники, такі як переліки документів з визначеними термінами їх зберігання та номенклатури справ [20].

Одним із нових підходів до експертизи цінності документів є модель, розроблена С. Сельченковою, провідним фахівцем Державної архівної служби України. Ця інноваційна модель значною мірою відповідає вимогам сучасного управлінського документування і застосовується в процесі роботи з аудіовізуальними документами. Окрім того, важливу роль у розробці і застосуванні цих підходів відіграють науково-методичні документи, підготовлені співробітниками Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства (УНДІАСД)[6].

Проте попри очевидну потребу в науково-методичному супроводі з боку архівістів, питання експертизи цінності аудіовізуальних документів ще потребує більш глибокого та комплексного наукового дослідження. Це питання залишається важливим аспектом архівної роботи і має перспективи для подальшої розробки методологічних і практичних рішень у сфері архівознавства.

Природа аудіовізуальних документів вимагає звернення до культурологічного підходу, який є необхідним для комплексного аналізу цих документів. Важливість такого підходу стала очевидною в контексті зарубіжного

архівознавства, де інтеграція культурології, філософії, мистецтвознавства, соціології та теорії комунікацій дозволяє глибше осмислити художню творчість у сфері аудіовізуальної культури. Цей підхід дає змогу розглядати створення аудіовізуальних документів не тільки як результат творчої діяльності, але й у контексті історико-культурного та гуманітарного аспектів, взаємодії організаційних, художньо-естетичних та технологічних факторів. Важливим елементом є також вплив сучасних цифрових технологій, які змінюють естетичні засади аудіовізуальних творів, що безпосередньо відображається на їх сприйнятті та функціонуванні в сучасному культурному просторі.

Вивчення цінності аудіовізуальних документів здійснюється з використанням низки наукових методів, серед яких історичний, логічний та системний підходи займають центральне місце. Історичний метод дозволяє вивчити документи через призму їх виникнення та розвитку, з'ясувати закономірності їх еволюції в певні історичні періоди та на конкретних територіях. Логічний підхід, в свою чергу, фокусується на зміні документів у просторі, вивчаючи їх внутрішні зв'язки та впливи, що визначають їх зміст і форму. Важливо, що ці методи не використовуються ізольовано: вони поєднуються, даючи змогу побудувати цілісне уявлення про етапи створення та функціонування аудіовізуальних документів [13].

Системний метод у дослідженні аудіовізуальних документів спрямований на їх комплексне вивчення як частини єдиної системи, де важливим є узгоджене функціонування різних елементів цієї системи. Застосування цього методу дозволяє дослідити документи як самостійні елементи документальної системи, що базуються на технічних та технологічних характеристиках створення. Водночас, система не є статичною: кожен з підсистем, таких як кіно-, відео-, фото- та фонодокументи, має свою специфіку, що потребує окремого дослідження. Це дозволяє зберігати баланс між узагальненням та деталізацією в процесі аналізу.

Функціональний аналіз є ще одним важливим методом, який передбачає оцінку потенційної цінності документів на основі вивчення функцій їхніх

творців та ролі в суспільних і державних процесах. Цей метод допомагає передбачити, чи матимуть документи високу або малу цінність для архівного зберігання, ґрунтуючись на їх функціональних характеристиках, місці в управлінських процесах та інших аспектах, важливих для їх збереження. Застосування цього методу в архівознавстві сприяє точнішому визначенню ролі кожного документа в контексті історичних подій і процесів [7].

Щоб забезпечити якісну оцінку та відбір документів для архівного зберігання, архівознавці також використовують методи моделювання, ідеалізації, аксіоматичний, вибіркового та експертні оцінки. Моделювання дозволяє створювати копії оригіналів документів, що допомагає розширити знання про їх властивості та структуру. Метод ідеалізації дає змогу створювати узагальнені моделі документів, які мають ідеальні характеристики, що дозволяють ефективніше проводити відбір матеріалів для архівів.

Аксіоматичний метод полягає у використанні прийнятих принципів і критеріїв для оцінки цінності документів без необхідності їх детального вивчення. Вибірковий метод зосереджений на відборі певної частини документів з великої сукупності, що дозволяє здійснити більш точний і ефективний процес архівного зберігання. Метод експертних оцінок дає змогу фахівцям здійснити прогностичні висновки щодо цінності документів на основі їх інформаційного потенціалу, художньо-естетичних характеристик і технологічних аспектів, що дозволяє приймати обґрунтовані рішення щодо збереження тих чи інших документів. Усе це свідчить про необхідність багатогранного підходу до вивчення аудіовізуальних документів, який поєднує наукові методи з практичними критеріями для ефективного збереження культурних цінностей і забезпечення їх доступу для наступних поколінь [8].

Аудіовізуальні документи завжди є відображенням культури, в якій вони були створені. Тому для розуміння їх значення в наукових дослідженнях важливо враховувати соціальний та культурний контекст часу їх виробництва. Аудіовізуальні матеріали здатні передавати атмосферу певної епохи, відображати суспільні настрої, впливати на формування суспільної думки. Кіно,

телебачення, відеоігри, реклама, музичні відео, новини та інші форми аудіовізуальної продукції не тільки відображають соціальні реалії, а й активно формують їх.

У наукових дослідженнях важливо враховувати роль аудіовізуальних документів як культурних артефактів. Вони можуть бути використані для дослідження історичних подій, соціальних рухів, розвитку медіа та комунікацій, а також для розуміння змін у масовій культурі. Важливо звертати увагу на те, як різні соціальні групи сприймають та інтерпретують ці документи. Дослідники часто аналізують, як зміни в політичному, економічному чи культурному контексті впливають на зміст та форму аудіовізуальних документів.

З кожним роком зростає роль аудіовізуальних документів у наукових дослідженнях. Вони відкривають нові можливості для дослідження культури, суспільства, історії, психології та багатьох інших галузей. Аудіовізуальні матеріали, як носії інформації, пропонують іншу перспективу на події, що відбуваються, і дозволяють по-новому інтерпретувати факти, які ми знаємо з інших джерел [10]

Одним із найвагоміших факторів стала поява новітніх технологій, які сприяли створенню, збереженню та використанню аудіовізуальної інформації. Цифровізація, розвиток мультимедійних платформ та новітніх форматів даних відкрили нові можливості для аналізу, архівування та збереження АВД. Однак вони також поставили перед науковцями виклики, пов'язані з консервацією та реставрацією документів, що швидко застарівають.

Другий важливий фактор – міждисциплінарний підхід, який об'єднав методи та знання з архівознавства, культурології, медіазнавства, інформаційних технологій та комунікаційних наук. Така взаємодія дала змогу не лише зберігати АВД, а й розширювати їхнє наукове трактування, роблячи їх важливим інструментом вивчення соціальних, культурних і політичних процесів.

Наступний фактор – розвиток архівістики та формування спеціалізованих напрямів, зокрема кінематографічної та звукової архівістики. Це дало змогу створити методики оцінки, класифікації та експертизи АВД, що визначає їхню

культурну та історичну цінність. Завдяки цьому аудіовізуальні матеріали стали невід'ємною частиною Національного архівного фонду та набули офіційного статусу документальної спадщини.

Важливим фактором є також саморозвиток дослідницького напрямку, адже зростаючі потреби суспільства у використанні АВД спонукали до розширення методологічних основ їхнього аналізу. Відбір релевантних документів для медійних проєктів, інтеграція аудіовізуальних матеріалів у наукові та культурні процеси зробили їх не лише історичним джерелом, а й активним інструментом передачі інформації.

Останнім, але не менш значущим фактором є поглиблення досліджень у сфері збереження та реставрації аудіовізуальних матеріалів. АВД є важливим носієм історичної пам'яті, а тому їхнє збереження є пріоритетним завданням для науки, культури та інформаційного суспільства.

Узагальнюючи, дослідження аудіовізуальних документів є багатовимірним та динамічним процесом, що розвивається під впливом технологічних змін, міждисциплінарної інтеграції, удосконалення архівної справи та потреб суспільства. Завдяки цьому АВД стають не лише засобом збереження минулого, а й активним елементом сучасного культурного та наукового простору.

1.2 Формування теоретико-методологічних основ дослідження аудіовізуальних документів

Формування теоретико-методологічних основ дослідження аудіовізуальних документів є важливим напрямом розвитку в галузі гуманітарних наук. Аудіовізуальні документи, такі як фільми, відео, телепередачі, реклами, а також інші цифрові форми медіа, відіграють важливу роль у сучасному інформаційному просторі. Вони не лише передають інформацію, а й формують наше сприйняття світу, культурних норм і соціальних

процесів. Тому вивчення таких документів потребує комплексного підходу, що об'єднує різні дисципліни і методи дослідження.

Перші спроби наукового осмислення аудіовізуальних документів можна простежити вже в середині ХХ століття, коли масова культура почала розвиватися, а кіно, телебачення і інші форми медіа стали частиною повсякденного життя. Важливою віхою стало становлення теорій кіно та медіа. Теоретичні підходи до вивчення аудіовізуальних документів почали формуватися в рамках кіно- та медіа-студій, а також у контексті розвитку соціальних наук, таких як культурологія, соціологія, психологія та історія.

Одним із ключових моментів у формуванні теоретико-методологічної основи є визнання аудіовізуальних документів не лише як носіїв інформації, але й як соціальних та культурних феноменів, які мають вплив на формування ідентичностей, соціальних норм та культурних традицій. Враховуючи динамічність сучасного медіапростору, концепції, що стосуються аудіовізуальних документів, еволюціонують разом із технологіями та змінами в соціумі [20].

Теоретичні засади вивчення аудіовізуальних документів опираються на кількох основних напрямках. По-перше, важливо визначити, що саме ми розуміємо під поняттям «аудіовізуальний документ». Аудіовізуальні документи охоплюють широкий спектр матеріалів: від кінематографічних творів до рекламних роликів і навчальних відео. Вони об'єднують звук та зображення, створюючи складний текст, який не можна трактувати лише через одну з цих складових. Важливою є інтеграція образу та звуку, що дозволяє створювати багатозначні наративи і значення.

Другою важливою теоретичною основою є аналіз змісту і форми аудіовізуальних документів. Під формою розуміється візуальна та аудіоорганізація матеріалу, яка включає такі елементи, як композиція кадрів, монтаж, темп, музика та інші технічні аспекти. Зміст, у свою чергу, включає ті ідеї, символи, повідомлення, які закладені у творі. Класичні підходи до аналізу

таких документів зосереджуються на тому, як форма сприяє передачі змісту та як зміст реалізується через форму.

Третім важливим аспектом є соціокультурний контекст, у якому створюються аудіовізуальні документи. Медіа, як правило, є продуктом соціальних, політичних і економічних процесів, тому їх вивчення неможливе без розуміння історичних умов, в яких вони створювались, і впливу на суспільство. Теоретики медіа та культурології звертаються до аналізу того, як медіа відображають, інтерпретують і формують соціальні реалії, стереотипи та культурні уявлення [14].

Методологія вивчення аудіовізуальних документів є багатогранною і різноманітною, адже цей феномен має багато аспектів, що потребують застосування різних дослідницьких підходів. Одним із основних методів є контент-аналіз, який дозволяє вивчати зміст аудіовізуальних документів шляхом систематичного розгляду їх елементів, таких як персонажі, теми, символи, мови та образи. Цей метод дає змогу зрозуміти, які саме повідомлення і уявлення передаються через документ, а також як він формує соціальні і культурні стереотипи.

Іншим методом є семіотичний аналіз, який фокусується на знаках та символах, що використовуються в аудіовізуальних документах. Семіотика вивчає, як об'єкти, звуки, зображення і текст складають систему знаків, що передають значення. Для аналізу кіно та телебачення цей підхід є особливо важливим, оскільки ці медіа активно працюють з візуальними та звуковими символами.

Крім того, існують методи, що використовують інтертекстуальність — дослідження того, як різні аудіовізуальні документи взаємодіють і впливають один на одного. Такий підхід дозволяє розглядати аудіовізуальні документи в широкому контексті, звертаючи увагу на те, як культурні та соціальні феномени проявляються через взаємодію текстів і документів.

Ще одним важливим методом є історичний підхід, який дозволяє аналізувати аудіовізуальні документи як історичні артефакти. Цей метод

передбачає дослідження того, як медіа змінювались під впливом технологічних, політичних і соціальних змін, а також як вони відображають історичні періоди та події [10].

У сучасному світі аудіовізуальні документи стали незамінною частиною нашого повсякденного життя. Вони є основним джерелом інформації для величезної кількості людей, що дозволяє їм бути обізнаними про події, явища, тенденції та культурні зміни, які відбуваються в суспільстві. Аудіовізуальні матеріали формують колективне уявлення про важливі аспекти життя, від політики до культури і побуту.

Аудіовізуальні документи можуть мати різні форми – від новинних репортажів і документальних фільмів до соціальних мереж, відео-блогів та онлайн-відео. Вони стали основним каналом передачі інформації завдяки своїй здатності впливати на емоції та свідомість глядача. Аудіовізуальні матеріали, на відміну від текстових джерел, поєднують візуальні та звукові елементи, що робить їх більш доступними для сприйняття і запам'ятовування.

Аудіовізуальні документи мають також великий потенціал для формування національних ідентичностей. Вони сприяють розвитку культурних традицій, підвищенню обізнаності про національні особливості та символи, що є важливим для побудови єдності в межах певної держави чи громади. Завдяки медіа, певні культурні чи історичні моменти можуть бути висвітлені в новому світлі, що дозволяє суспільству по-новому осмислити своє минуле та майбутнє.

Основними теоретичними проблемами у вивченні аудіовізуальної діяльності (АВД) є визначення її природи, специфіки поєднання аудіального та візуального компонентів, а також їхньої інтеграції у загальний змістовий та естетичний контекст. У цьому аспекті дослідження стосується не лише технічних характеристик аудіовізуальних продуктів, а й їхнього значення для суспільства, культурних трансформацій та інформаційного простору. Однією з ключових теоретичних проблем є аналіз впливу аудіовізуальних матеріалів на формування суспільної думки, когнітивні процеси сприйняття та на розвиток сучасних медіа. У цьому контексті важливо розглянути особливості взаємодії звуку та

зображення, їхню семіотичну природу, символічне навантаження та здатність формувати певні емоційні та інтелектуальні реакції у реципієнтів.

Методологічні проблеми, пов'язані з вивченням АВД, зумовлені необхідністю обрати ефективний дослідницький інструментарій для аналізу складної багат шарової структури аудіовізуальних наративів. Традиційні методи дослідження, що застосовувалися для аналізу текстових чи візуальних матеріалів, часто потребують адаптації або комбінування з новими підходами, які враховують специфіку цифрових форматів та мультимедійного контенту. Зокрема, це стосується питань семіотичного аналізу, наративної структури, психологічного впливу аудіовізуальних образів та їхньої ролі в масовій культурі. Важливим завданням є також розробка методологічних підходів, які дозволяють вивчати динаміку розвитку аудіовізуальних комунікацій, зокрема в контексті соціальних мереж, стрімінгових платформ та інтерактивного контенту.

Окрему проблему становить інтерпретація символічних елементів аудіовізуального тексту, оскільки зображення та звук можуть мати багатозначне тлумачення, що залежить від культурного, історичного та соціального контексту. Виклики також стосуються впливу медіа на формування суспільних стереотипів, створення нових міфів та конструювання соціальної реальності через аудіовізуальні наративи. У цьому аспекті актуальним є аналіз того, яким чином аудіовізуальна продукція сприяє зміні комунікаційних практик, впливає на моделі споживання інформації та визначає загальні тенденції у розвитку сучасного медіапростору.

Теорія в наукових студіях про АВД дає змогу дослідникам сформулювати абстрактні поняття та концепти, що дозволяють обґрунтовано аналізувати медіа-тексти. Наприклад, структуралізм та постструктуралізм пропонують різні підходи до вивчення медіа, базуючись на ідеї про текст як систему знаків, що складаються з елементів, які перебувають у взаємозв'язку.

Структуралізм, зокрема, робить акцент на правилах і структурах, що визначають зміст медіа-продукцій, тоді як постструктуралізм звертає увагу на багатозначність та інтерпретаційні можливості текстів. З іншого боку, критична

теорія акцентує увагу на соціальних та політичних контекстах, в яких функціонують медіа. Вона вивчає, як медіа впливають на формування суспільних уявлень, впливових ідеологій, а також на процеси масової маніпуляції та контролю. В цьому контексті АВД можуть розглядатися як інструменти культурної та політичної пропаганди, що сприяють формуванню певних суспільних норм і стереотипів.

Феноменологія, в свою чергу, допомагає дослідити, як люди сприймають та інтерпретують аудіовізуальні тексти через досвід і відчуття. Це дозволяє зрозуміти, як емоції та інтерпретації глядачів можуть варіюватися в залежності від культурних, соціальних чи особистих факторів, а також як медіа створюють певні сенси і переживання для аудиторії.

Формування теоретико-методологічних основ вивчення аудіовізуальних документів є важливим кроком до розуміння того, як медіа впливають на наше сприйняття світу. Теоретичні основи вивчення цих документів дають змогу створити чітку рамку для аналізу, а методологічні підходи дозволяють глибше дослідити різні аспекти медіа.

Теоретико-методологічні засади дослідження аудіовізуальних документів базуються на міждисциплінарному підході, що включає кіно- та медіа-знавство, культурологію, соціологію, семіотику та інші науки. Аудіовізуальні документи розглядаються не лише як засіб передачі інформації, але й як соціокультурний феномен, що формує колективні уявлення, соціальні норми та ідентичності. Методологічний апарат дослідження АВД включає контент-аналіз, семіотичний аналіз, історичний метод та інтертекстуальний підхід, що дозволяє всебічно аналізувати як зміст, так і форму цих документів у контексті соціальних і технологічних змін.

Основними теоретичними проблемами у вивченні АВД є визначення їхньої природи, особливостей інтеграції звуку та зображення, аналіз їхнього впливу на суспільство та культурні процеси. Методологічні проблеми пов'язані з вибором відповідного інструментарію для аналізу багатопланових наративів, а також із необхідністю адаптації традиційних методів дослідження до нових цифрових

форматів аудіовізуального контенту. Виклики також включають проблеми інтерпретації символів, вплив медіа на формування суспільних стереотипів і трансформацію комунікаційних практик.

Теорія і методологія відіграють ключову роль у наукових дослідженнях аудіовізуальних документів, оскільки забезпечують системний підхід до їх аналізу. Завдяки різноманітним теоретичним концепціям (структуралізм, постструктуралізм, критична теорія, феноменологія) та методам аналізу, дослідники можуть глибше зрозуміти природу аудіовізуальних комунікацій, їхню роль у суспільстві та вплив на індивідуальне сприйняття інформації. Медіа-дослідження та кіно-аналітика постійно розвиваються, інтегруючи нові підходи до аналізу цифрових і інтерактивних медіа.

Комплексний аналіз аудіовізуальних документів вимагає інтеграції різних теоретичних і методологічних підходів. Це дозволяє розглядати АД не лише як технічний або мистецький продукт, а й як засіб комунікації, що впливає на громадську думку, соціальні процеси та культурну динаміку. Теоретико-методологічна база дає змогу розширити дослідження АД, забезпечуючи їхній всебічний аналіз у сучасному інформаційному просторі.

РОЗДІЛ 2 ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ, ТИПОЛОГІЇ, КЛАСИФІКАЦІЇ АУДІОВІЗУАЛЬНИХ ДОКУМЕНТІВ

2.1 Термінологічні проблеми аудіовізуального документознавства

Однією з ключових проблем у вивченні аудіовізуальних документів є формування понятійного апарату. В архівознавстві, документознавстві, джерелознавстві та інших гуманітарних галузях наукових знань існує кілька трактувань терміну «аудіовізуальний документ», які мають як спільні, так і відмінні дефініції.

Термін, який здобув категоріальний статус, активно використовується в національних і міжнародних нормативно-методичних актах, довідниках, енциклопедіях, а також у наукових публікаціях як вітчизняних, так і зарубіжних авторів. Найчастіше ним позначають артефакти, що поєднують у собі зображення і звук – усе, що було створено людиною для сприйняття зором і слухом. Згідно зі словниковими визначеннями, термін «аудіовізуальний» вказує на явище одночасного сприйняття зображення та звуку, наприклад, у звукових фільмах, відеодисках чи комп'ютерних технологіях. Поняття «аудіовізуальний» охоплює записи звуку та зображень (звукові фільми та відеозаписи, тобто поєднання аудіо- і відео-). Разом з тим, до АДВ відносять колекції мікрофільмів, фотографій (візуальні об'єкти) та звукозаписів (аудіальні об'єкти). Саме ці об'єкти є важливим сегментом у складі колекцій аудіовізуальних архівів [12].

Основними характеристиками цього поняття є створені людиною об'єкти, в яких органічно поєднуються звук і зображення, а також використання сучасних технологій для їх фіксації, відтворення та поширення. Важливим свідченням поширеності терміну є численні словосполучення, що містять слово «аудіовізуальний» (наприклад, аудіовізуальні апаратура, інформація, культура, мистецтво, бізнес тощо), які широко застосовуються в різних сферах науки, техніки, культури, мистецтва та освіти. Крім того, термін «аудіовізуальний» часто зустрічається в назвах музеїв, архівів та професійних організацій.

Упродовж XX століття в різних наукових дисциплінах сформувалися специфічні підходи до розуміння поняття «аудіовізуальний документ». У кожній галузі знань існують власні інтерпретації цього терміну, що залежать від специфіки об'єктів, яким надається відповідний статусу межах певної сфери діяльності чи наукової галузі, тому його зміст є багатозначним.

Сучасне трактування охоплює не лише документ, що містить аудіо- та відеозапис на різних етапах життєвого циклу (від активного використання до архівного зберігання), а й технотронний документ, твір мистецтва, продукт виробничо-творчої діяльності, історичне джерело та джерело інформації. Такий підхід є закономірним, адже кожна наукова дисципліна визначає суть аудіовізуальних документів відповідно до власного предмета дослідження, узагальнюючи наукові уявлення щодо формування понятійного апарату, термінології та наукової лексики. Водночас усі ці формулювання об'єднують сприйняття аудіовізуального документа як важливого суспільного явища, що піддається впливу об'єктивних і суб'єктивних чинників. Це включає вивчення закономірностей його виникнення, специфічних засобів і способів фіксації подій, фактів і процесів навколишнього світу, а також визначення його основних властивостей, зокрема атрибутивності, типолого-видової структури та поліфункціональності [27].

У сучасних умовах поняття службового аудіовізуального документа набуває особливої актуальності. Його розуміють як складову частину офіційних документів, що створюються в діяльності юридичних осіб, де інформаційний зміст подається за допомогою зображень та/або звукових записів, а для їх фіксації чи відтворення використовується спеціалізована апаратура. На відміну від уніфікованих управлінських документів, а також текстового супровідного матеріалу, аудіовізуальні документи не підпорядковуються суворим формальним нормам. Їх творча і виробнича спрямованість дозволяє установам різного статусу, профілю та окремим авторам реалізовувати численні інформаційні реквізити при оформленні. Титри кінодокументів, як приклад, містять дані про авторство, дату і місце створення, назву, короткий опис змісту,

характеристики носія інформації, а також інформацію про час, місце виготовлення та технічні параметри, що забезпечує комплексне представлення інформації в документі.

Аудіовізуальні документи можна розглядати як специфічний вид продукції, що поєднує творчий і технологічний аспекти. Вони створюються як окремими авторами, так і творчими колективами з використанням складних технологій та виробничих процесів. У їхньому створенні нерідко беруть участь різні організації, підприємства, державні та приватні установи, що представляють різні сфери – від науки та промисловості до мистецтва й культури. Однак, попри залученість технологій, аудіовізуальні документи не можна ототожнювати з суто промисловим виробництвом, оскільки вони є носіями творчого задуму та художнього втілення. Особливо це стосується кіно- та фотомистецтва, де кожен твір відображає індивідуальне бачення автора, його стиль та взаємодію з соціокультурним контекстом[28].

Водночас, у випадку масового тиражування аудіовізуальних творів їхній виробничий аспект стає визначальним, адже саме він забезпечує можливість їхнього розповсюдження у вигляді численних ідентичних копій. Такий підхід важливий для розуміння аудіовізуальних документів як об'єктів архівного зберігання, оскільки він дозволяє комплексно оцінювати як їхній творчий, так і виробничий складник.

Аудіовізуальні документи, що охоплюють сфери кінематографії, телебачення, фотографії та звукозапису, є невід'ємною частиною сучасного інформаційного простору. У науковій літературі вони все частіше розглядаються як окремий вид технотронних документів, що відзначаються специфічним способом фіксації інформації – за допомогою високотехнологічних пристроїв. Саме технологічний аспект їхнього походження став підґрунтям для класифікації цих матеріалів у категорію технотронних документів. Їхня сутність та функціонування у цифрову епоху базуються на широкому застосуванні мультимедійних технологій, засобів електронно-обчислюваної техніки та сучасних комунікаційних систем.

Сам термін «технотронний документ» має глибоке етимологічне коріння, яке сягає давньогрецької мови. У його основі лежать поняття, що відображають знання, мистецтво, ремесло, інструменти й пристосування для роботи з інформацією. Це підкреслює не лише технологічний, а й культурний аспект технотронних документів, які поєднують у собі науковий і мистецький підхід до збереження, відтворення та поширення інформації. Таким чином, розвиток аудіовізуальних матеріалів як технотронних документів є закономірним явищем, що обумовлене прогресом у сфері цифрових технологій і зростаючими вимогами суспільства до обробки, збереження та передачі інформації.

Термінологічне визначення поняття «аудіовізуальний документ» є результатом тривалої роботи міжнародних, державних і галузевих стандартів, спрямованої на його унормування в галузях інформатики, документознавства та архівістики. Це поняття охоплює документи, що містять зображувальну або звукову інформацію, відтворення якої потребує спеціального обладнання.

Найбільш поширене визначення міститься в міжнародних стандартах, де аудіовізуальний документ трактується як носій інформації, що включає зображення та/або звук, який можна відтворити за допомогою відповідних технічних засобів. Однак, такий документ може також містити текстову інформацію. Таке трактування подано в міжнародному стандарті ISO 5127:2001 «Інформація та документація. Словник», де аудіовізуальний документ описано як документ, що складається з послідовного ряду зображень, які можуть супроводжуватися звуком або бути без нього, але для відтворення яких необхідне відповідне устаткування[29].

Українські державні стандарти також пропонують схожі визначення цього поняття. У ДСТУ 2732:2023 «Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять» аудіовізуальний документ трактується як документ, зміст якого представлено у формі зображення та/або звукового запису, для фіксування яких застосовують аудіовізуальні засоби. ДСТУ 4419-2005 «Інформація і документація. Документи аудіовізуальні. Терміни та визначення понять» уточнює це визначення, підкреслюючи, що йдеться про документ, який містить

зображувальну або звукову інформацію, зафіксовану й відтворювану технічними засобами[30].

2.2 Проблеми типології та класифікації аудіовізуальних документів у сучасних наукових дослідженнях

Аудіовізуальні документи – це особливий вид історичних джерел, що охоплює кіно-, фото-, відео- та фонодокументи, які за допомогою технічних засобів фіксують події, явища, процеси у різних сферах людської діяльності. Вони стали невід’ємною частиною інформаційного простору завдяки стрімкому розвитку технологій та зростанню кількості їхніх творців. Ґрунтовні наукові дослідження вітчизняних і зарубіжних учених дозволили виокремити аудіовізуальні документи в окремий корпус історичних джерел.

На перший погляд, ці документи мають схожість із писемними джерелами, оскільки вони також є результатом діяльності юридичних або фізичних осіб та виконують функцію фіксації фактів, явищ і процесів. Як і писемні паперові документи, вони відображають реальність з певним рівнем об’єктивності, проте водночас несуть відбиток суб’єктивного творчого бачення автора. Важливими характеристиками таких документів є їхня фрагментарність та обмеженість у відображенні дійсності. Разом з тим, вони мають суттєві відмінності, які визначаються їхньою специфікою та класифікаційними особливостями[12].

Аудіовізуальні документи поділяються на чотири основні типи: кінодокументи, фотодокументи,–фонодокументи, відеодокументи. Кожен з цих типів має свої особливості, які визначають їхню роль у фіксуванні та збереженні історичної, наукової та соціокультурної інформації. Основним критерієм віднесення об’єктів до того чи іншого типу є методи фіксації та відтворення інформації, особливості носія, форма, конструкція та зміст АВД.

Кінодокументи створюються за допомогою кінокамер і представлені у вигляді фільмів. Вони можуть мати як зображальну(наприклад, німе кіно), так і зображально-звукову природу. Німе кіно належить, як ми зазначили, до

зображальних документів, що передають інформацію виключно через візуальні образи, тоді як звукове кіно та відеозаписи поєднують зображення зі звуковим супроводом, що дозволяє глибше розкрити зміст подій або явищ, які вони фіксують. Важливою особливістю кінодокументів є можливість відтворення подій у динаміці, що робить їх незамінними джерелами інформації у сфері історичних, соціальних та культурних досліджень[30].

Фотодокументи є результатом фіксації об'єктів і подій за допомогою фотоапаратів. Світлина зберігає візуальну інформацію про людей, місця, події та явища. Фотодокументи належать до суто зображальних джерел, оскільки передають інформацію через статичні зображення без звукового супроводу. Фото відіграють важливу роль у документуванні реальності, оскільки можуть фіксувати мить з високим рівнем деталізації, що дає можливість аналізувати не лише основний об'єкт зображення, а й контекст події, умови зйомки та інші супутні фактори.

Фонодокументи містять аудіозаписи, що охоплюють широкий спектр звукової інформації, включаючи музичні та драматичні твори, мовлення, розповіді, інтерв'ю та інші звукові матеріали. Вони є аудіальними джерелами, оскільки фіксують інформацію виключно у звуковому форматі. Фонодокументи мають значну історичну цінність, адже дозволяють відтворити мовні особливості певних епох і регіонів, акценти, інтонації, що робить їх незамінними для лінгвістичних та культурологічних досліджень. Крім того, вони зберігають записи виступів видатних особистостей, народні пісні, фольклорні твори та інші аудіоматеріали, які є важливими складовими історичної пам'яті.

Типологія аудіовізуальних документів визначається, як ми зазначили вище, способом кодування інформації, особливостями її зберігання та використання. Кожен із видів чи типів документів має свою специфіку архівного зберігання та відтворення, що впливає на методи їхнього дослідження та інтерпретації. Визначальними факторами в типології аудіовізуальних документів є технологічні особливості їхнього створення, способи передачі

інформації, формат зберігання та методи відтворення, що забезпечує їхню багатогранність та значущість у наукових і дослідницьких сферах[19].

Подальша класифікація поділяє аудіовізуальні документи на категорії: документальні, наукові та ігрові (художні). Їх створення пов'язане з певною практикою фіксації подій, популяризацією наукових досягнень чи використанням художніх засобів виразності. Вони також розрізняються за формою організації матеріалу на офіційні (хронікальні, спеціальні випуски, інформаційне радіомовлення), творчі (кінопубліцистика, фотонариси, радіопередачі) та особового походження (аматорські зйомки).

За цільовим призначенням та жанрово-тематичними ознаками кінодокументи поділяються на ігрові, документальні, науково-популярні, історико-документальні та біографічні. Фотодокументи включають хронікальні знімки, фотонариси, портрети та пейзажі, а фонодокументи – записи подій, художніх творів, літературних читань. Важливою є класифікація за генетичною, тематичною та структурною ознаками. Генетична класифікація враховує час, місце створення та авторство, тематична – зміст і склад документів, а структурна допомагає визначити їх жанрову специфіку, методологічні аспекти та рівень інтерпретації реальності.

Хоча класифікація аудіовізуальних документів не є вичерпною, вона створює основу для їх систематизації та подальшого дослідження. Її використання є важливим для архівних процесів, зокрема експертизи їхньої цінності, визначення форми та змісту, а також умов збереження. Вона ґрунтується на технічних і формальних характеристиках, методах документування та специфічних ознаках кіно-, фото-, відео- і фонодокументів.

Серед істориків, джерелознавців та архівознавців утвердилася думка про розгляд аудіовізуальних документів як єдиного корпусу історичних джерел. Це обумовлено генетичним зв'язком між ними, починаючи з винаходу оптико-фотографічної системи запису інформації й завершуючи сучасними цифровими технологіями. Вперше людство отримало можливість фіксувати історичні події не лише на папері, а й на плівкових та цифрових носіях. Незважаючи на те, що

кожен із типів аудіовізуальних документів виконує самостійну функцію, їх об'єднують такі аспекти: науково-технічні основи створення, матеріальна база (світлочутливі, магнітні носії), способи фіксації інформації та методи її зберігання[29].

Різноманітні класифікаційні схеми аудіовізуальних документів (АВД) розробляються на основі різних критеріїв, таких як інформаційна природа, технологічні особливості, цільове призначення та методи подання інформації. Серед найбільш впливових підходів до класифікації АВД особливе місце займають праці таких дослідників, як Ю.М. Беззуб [32], Г.В. Борисова [33] та інших. Зокрема, в роботі Ю.М. Беззуба «Класифікація аудіовізуальних документів» (2003) запропоновано поділ АВД за інформаційною природою на три основні категорії[32]. Перша категорія — образотворчі документи, що включають фотодокументи, кінодокументи та відеодокументи. Ці документи зберігають візуальну інформацію та можуть бути використані для фіксації подій, об'єктів або явищ. Фотодокументи відображають статичні зображення, кінодокументи містять динамічний відеоряд, тоді як відеодокументи можуть бути як аналоговими, так і цифровими, збереженими на магнітних чи оптичних носіях.

Друга категорія — звукові документи (фонодокументи), що містять аудіозаписи, включаючи музику, мовлення, інтерв'ю, звукові ефекти та інші акустичні елементи. Фонодокументи мають важливе значення для документування історичних подій, збереження усної спадщини та створення архівних аудіозаписів. Третя категорія — комбіновані документи, що об'єднують візуальну та звукову інформацію. До цієї групи належать фільми зі звуковим супроводом, мультимедійні презентації, інтерактивні навчальні програми, анімаційні ролики та інші аналогічні матеріали. Вони характеризуються багаторівневою структурою інформації, що дозволяє інтегрувати візуальний та аудіальний контент, формуючи комплексні інформаційні продукти.

Г.В. Борисова в своїх працях «Аудіовізуальні документи: методологічні аспекти класифікації» (2005) та «Типологія аудіовізуальних джерел» (2010) детально аналізує аудіовізуальні документи, акцентуючи увагу на їхній інформаційній структурі, технологіях створення та репрезентації[33]. Дослідниця пропонує розглядати ці документи через кілька основних аспектів. Зокрема, виділяє класифікацію за формою подання інформації, що включає статичні зображення, динамічні візуальні дані, аудіоінформацію та комбіновані матеріали, які об'єднують зображення і звук. Г.В. Борисова підкреслює важливість технологічного аспекту, пропонуючи класифікацію за способом запису інформації, що розрізняє аналогові та цифрові носії, а також магнітні, оптичні чи електронні формати. Ці класифікації є важливими для розуміння еволюції АВД у контексті розвитку новітніх технологій.

Важливим аспектом є репрезентативний підхід, який полягає у поділі документів за їхнім призначенням, акцентує увагу на функціональних характеристиках АВД, таких як інформаційні, освітні, художні, документальні та комерційні матеріали, що дозволяє краще зрозуміти їхню роль у соціальній комунікації та культурній практиці. Цей підхід дає можливість більш точно визначити, як саме АВД взаємодіють з різними сферами суспільства, а також яку роль вони відіграють у процесах комунікації, освіти, культури та комерції.

У праці «Основи аудіовізуальної комунікації» (1998) М.С. Каган[35] розглядає аудіовізуальні документи через призму семіотичного підходу, наголошуючи на їхній ролі як знакових систем, що передають зміст за допомогою візуально-акустичних образів. Він визначає АВД як складні комунікаційні структури, які поєднують елементи мистецтва, науки та технологій, виконуючи не тільки інформаційну, але й культурно-значущу функцію. Згідно з його поглядами, ці документи є не лише носіями фактологічної інформації, а й активними агентами у процесах формування та трансляції культурних значень, що здійснюється через їх взаємодію з аудиторією в контексті соціокультурного середовища. Важливу роль в цій динаміці відіграє їх здатність створювати та зберігати культурну ідентичність, а також бути

інструментами соціальної комунікації, сприяючи формуванню значень і символів, які є невід'ємною частиною процесу культурного самовираження. Семіотичний підхід, запропонований Каганом, дозволяє розглядати аудіовізуальні документи не лише як технічні носії інформації, але й як засоби створення і передачі культурних кодів, що визначають особливості сучасного суспільства.

У результаті аналізу різних підходів до типології та класифікації аудіовізуальних документів (АВД) можна зробити висновок, що їх класифікація є багатоаспектною та залежить від низки критеріїв, які відображають специфіку цього виду джерел. Сучасні наукові дослідження зосереджуються на поділі АВД за методами фіксації, технічними характеристиками, функціональним призначенням, а також за соціокультурними аспектами їхнього використання.

Одним із основних підходів до класифікації АВД є поділ за методами фіксації інформації. Тут важливо відзначити поділ на образотворчі (фото-, кінодокументи та відеодокументи), звукові (фонодокументи) та комбіновані (документи, що поєднують зображення та звук). Класифікація за таким критерієм дозволяє чітко окреслити різницю між різними типами АВД, що допомагає зрозуміти їхні функціональні можливості та роль у збереженні і передачі інформації.

Крім того, технологічні аспекти, що визначають різні носії інформації, також є важливими для типології АВД. Сучасні дослідники відзначають необхідність розгляду цих документів за формою подання інформації, включаючи статичні та динамічні зображення, аудіо та комбіновані документи. Такий підхід дозволяє не лише систематизувати ці матеріали, але й забезпечити їхнє належне використання в наукових і культурних дослідженнях.

Особливий інтерес викликає семіотичний підхід, що розглядає АВД як знакові системи, через які здійснюється передача змісту. З цього погляду, АВД є не лише носіями фактів, а й інструментами соціальної комунікації, що активно впливають на культурні процеси і формування значень у суспільстві. Це дозволяє

зрозуміти їхню роль у сучасному соціокультурному контексті, де ці документи активно взаємодіють із аудиторією, формуючи культурні кодів та ідентичність.

Окремо варто зазначити функціональний підхід до класифікації АВД, що враховує їхні соціальні ролі. Класифікація за призначенням дозволяє виділити наукові, освітні та художні документи, що розрізняються за змістом і цілями використання. Це дає змогу краще зрозуміти їхні специфічні функції в різних сферах суспільства — від науки до культури та освіти.

Загалом, усі ці підходи демонструють багатогранність та складність класифікації АВД, що не обмежується лише технічними чи формальними характеристиками, а включає і соціокультурні, комунікаційні та функціональні аспекти. Подібні класифікації є важливим інструментом не лише для архівної практики, але й для наукових досліджень, оскільки дозволяють детально вивчати роль АВД у збереженні культурної спадщини та їхньому використанні для різноманітних комунікаційних і дослідницьких цілей.

Отже, аудіовізуальні документи (АВД) мають багатогранне трактування, залежно від контексту. Вони можуть бути як матеріальними носіями інформації (зображення і звук), так і складними культурними та технічними продуктами, що поєднують творчі та технологічні аспекти. Важливим є їх визначення як «технотронних», що підкреслює технологічний аспект у цифрову епоху, оскільки такі документи вимагають спеціалізованих засобів для відтворення. АВД виконують не лише функцію збереження інформації, а й є культурними артефактами, які відображають соціокультурний контекст часу. Вони можуть бути як художніми творами, так і технічними документами, що надають цінну інформацію в історичному чи науковому контексті.

Класифікація АВД базується на різних підходах. Поділ за методами фіксації включає образотворчі (фото, відео), звукові (фонодокументи) та комбіновані (поєднання зображення і звуку). Також важливий поділ за технологічними характеристиками, що включає статичні та динамічні зображення, аудіо та комбіновані форми. Семіотичний підхід розглядає АВД як

знакові системи, які не лише передають інформацію, а й є інструментами соціальної комунікації, формуючи культурні коди і значення в суспільстві.

Функціональна класифікація поділяє АВД на наукові, освітні та художні, що дозволяє розглядати їхні специфічні функції в різних сферах суспільства. Ці підходи показують складність і багатогранність класифікації АВД, що охоплює технічні, соціокультурні та комунікаційні аспекти. Такі класифікації важливі для архівної практики та наукових досліджень, оскільки дозволяють глибше зрозуміти їх роль у збереженні культурної спадщини та для різноманітних комунікаційних і дослідницьких цілей.

РОЗДІЛ 3 НАУКОВІ СТУДІЇ ПРО НАПРЯМИ ТА ФОРМИ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЇ АУДІОВІЗУАЛЬНИХ ДОКУМЕНТІВ

3.1 Категорії користувачів та типологія запитів на аудіовізуальну інформацію

У фокусі уваги архівознавчих наукових досліджень залишається багатоаспектна проблематика, пов'язана з напрямками і формами використання АД, характером запитів на аудіовізуальну інформацію, категоріями користувачів, роллю та функціями архівних установ у презентації інформації АД. Центральний державний аудіовізуальний та електронний архів (ЦДАЕА) є важливим інститутом, що зберігає та надає у користування аудіовізуальні документи, електронні ресурси та інформаційні матеріали, що відображають історію України. Широке використання аудіовізуальної ретроспективної інформації обумовлене багатим та різноманітним складом АД. Протягом понад дев'яносто років архів зібрав величезну кількість документів, починаючи від кінозйомок 1896 р., фотодокументів середини XIX століття та звукозаписів з 1900 р. і до сучасності, ставши одним з найбільших центрів збереження аудіовізуальної спадщини. Архів складається з чотирьох основних колекцій: кінодокументів, фотодокументів, фонодокументів та відеодокументів, що охоплюють широке коло тем і жанрів. Фотодокументи складають найбільшу колекцію, включаючи репродукції портретів Т. Шевченка, події Кримської війни, а також унікальні зображення початку XX століття. Окреме значення мають фонодокументи, серед яких записи українських пісень та літературних творів, створені на початку XX століття, а також пізніші записи відомих співаків і музикантів[46].

Унікальність архівної колекції також визначається великою кількістю кінодокументів, яка представлена, зокрема, старими кіножурналами, теле- і документальними фільмами, що відображають важливі історичні події, такі як Перша та Друга світові війни, пуски промислових гігантів в країні, перемоги

українців на спортивних та культурних форумах. В останні роки архів поповнився відеодокументами, серед яких програми новин та різноманітні інформаційні сюжети. Зберігання та обробка документів у архіві включає реставрацію, оцифрування та консервацію для збереження їх в найкращому стані. Оцифровані колекції доступні користувачам у різних форматах, включаючи AVI (720X576), MOV (2K) та MOV (4K) кінодокументів та у форматі AVI (720X576) відеодокументів, фотодокументи доступні в JPG13*18 (100 dpi або 300 dpi) і TIFF 9*12 (100 dpi, 300 dpi або 600 dpi), а фонодокументи - у форматі запису WAV, MP3

Окрім збереження історичних матеріалів, ЦДАЕА активно співпрацює з музеями та культурними установами, організовуючи виставки та заходи. Архів також підтримує навчальні програми для студентів і школярів, надаючи доступ до цінних документів, а також публікує наукові каталоги та ресурси, що допомагають дослідникам вивчати історію України через аудіовізуальні джерела. Документи архіву відкриті для використання, і завдяки впровадженню сучасних інформаційних технологій, доступ до матеріалів став зручнішим. Архів продовжує розвиватися та підтримувати зв'язки з соціальними мережами, активно залучаючи нових користувачів і зберігаючи важливу частину національної спадщини для майбутніх поколінь.

У процесі вивчення практики ЦДАЕА важливим аспектом є аналіз категорій користувачів та типології запитів на аудіовізуальну інформацію. Запити на аудіовізуальні матеріали можуть варіюватися залежно від потреб різних груп користувачів, що здійснюють звернення до архіву. Тому глибоке розуміння різноманіття цих запитів дозволяє більш ефективно організувати доступ до архівних матеріалів і здійснювати належне збереження та реставрацію аудіовізуальних документів. Користувачі архівних фондів можуть бути поділені на кілька основних категорій, серед яких найважливішими є дослідники та вчені, студенти, представники засобів масової інформації, культурні та освітні установи, а також широке коло громадськості, що звертаються до архівів з різноманітними цілями. Визначення основних груп користувачів і типів їх

запитів дозволяє організувати процес надання доступу до архівних матеріалів таким чином, щоб задовольнити специфічні потреби кожної з цих категорій[49].

Однією з основних категорій користувачів архіву є дослідники та вчені, які займаються науковими дослідженнями в різних галузях знань, таких як історія, культурологія, соціальні науки, архівна справа, медіа та інші. Вони зазвичай звертаються до архівів для вивчення аудіовізуальних матеріалів з метою аналізу конкретних історичних періодів, культурних явищ або соціальних процесів. Запити цієї категорії користувачів мають високий рівень специфічності, оскільки дослідники зацікавлені в деталях, що можуть пролити світло на певні події або явища минулого. Для дослідників особливо важливим є доступ до матеріалів, що дають змогу глибоко вивчити контекст того чи іншого історичного чи культурного феномена. Вони можуть звертатися за архівними матеріалами, що стосуються певних періодів історії, конкретних осіб чи подій. Часто запити цієї групи вимагають детального аналізу, що передбачає вивчення не тільки загальних документів, а й архівних записів, які містять рідкісні чи специфічні дані. Вчені можуть звертатися за допомогою до аудіовізуальних матеріалів для підтвердження або спростування гіпотез, а також для створення нових наукових розвідок[50].

Запити дослідників часто включають питання про доступ до конкретних документів, періодичних записів, записів у вигляді аудіо та відео, що стосуються важливих культурних чи політичних моментів історії. Дослідники потребують детального вивчення матеріалів, інколи навіть із використанням спеціального обладнання для відтворення архівних записів. Це вимагає від архіву забезпечення високої якості збереження та реставрації таких документів, оскільки зношені матеріали можуть значно ускладнювати процес їх використання в наукових цілях.

Освітні установи, в тому числі університети, академії та інші навчальні заклади, разом зі своїми студентами, викладачами та науково-педагогічними працівниками, утворюють одну з найважливіших категорій користувачів архівних матеріалів. Архіви, у свою чергу, є джерелами цінної інформації, що

відображає історичний, культурний, науковий та технічний розвиток суспільства, і мають велике значення для навчального процесу. Використання архівних документів в освіті є невід'ємною частиною навчального процесу, оскільки вони дозволяють студентам та науковцям отримати доступ до унікальних джерел, які не завжди можна знайти в сучасних публікаціях або інших ресурсах. Загалом, архіви містять різноманітні, документальні аудіовізуальні пам'ятки: фотографії, кінофільми,—звукзаписи, відео, а також інші матеріали, що можуть бути використані для підготовки наукових робіт, лекцій, досліджень, курсів та інших освітніх завдань. Важливим аспектом є те, що архівні матеріали можуть бути використані не лише для загальних навчальних потреб, але й для проведення вузькоспеціалізованих досліджень у рамках окремих наукових дисциплін[46].

Для студентів, архівні матеріали виступають важливим інструментом для збору інформації, необхідної для написання курсових та кваліфікаційних робіт, наукових статей, тез, а також для виконання інших навчальних завдань. Доступ до архівів дозволяє здобути знання з перших джерел, що підвищує якість навчальних робіт та досліджень, оскільки ці матеріали часто містять унікальні відомості, не представлені в інших офіційних джерелах. Для викладачів та науково-педагогічних працівників архіви є ресурсом для підготовки навчальних програм, лекцій, семінарів, наукових статей і монографій, оскільки вони дають можливість дослідити різні аспекти наукової теми в контексті історичного розвитку. Аудіовізуальні матеріали, які часто знаходяться в архівах, набувають особливого значення в навчальному процесі, оскільки вони можуть бути використані для візуалізації при викладі історичних подій, культурних феноменів, а також для демонстрації наукових експериментів або процесів, що є складними для опису лише словами. Вони дозволяють зробити навчання більш інтерактивним, наочним і зрозумілим для студентів, особливо у сфері гуманітарної підготовки, таких як історія, культура, соціологія, мистецтво.

Запити від студентів, викладачів та науковців можуть бути різноманітними, в залежності від їхнього навчального курсу або наукового напрямку. Студенти гуманітарних факультетів можуть звертатися до архівів для дослідження

історичних документів, а також аудіовізуальних матеріалів, таких як давні фільми, записи, фото та інші медіа, для підготовки до лекцій або написання есе. З іншого боку, студенти технічних факультетів можуть використовувати архіви для дослідження технологій створення АВД, написання наукових статей, технічних документів, а також для удосконалення технічних винаходів, які можуть бути запатентовані. Особливість цієї категорії користувачів полягає в тому, що їхні запити можуть бути як загальними, так і вузькоспеціалізованими. Це означає, що для одних студентів важливою може бути інформація, що стосується загальних тем, таких як розвиток певної наукової дисципліни, а для інших – точні дані щодо певного історичного періоду або вузької теми дослідження. Наприклад, студент історичного факультету може звертатися до архівів для вивчення документів, що стосуються певної епохи або події, тоді як студент фізичного факультету – для вивчення технічних звітів чи наукових статей, що описують новітні розробки в галузі фізики[44].

Залежно від специфіки запиту, студенти та викладачі можуть використовувати різні типи архівних матеріалів: фотографії, аудіо- та відеозаписи. Важливою особливістю є також те, що ці документи можуть бути використані для створення мультимедійних навчальних матеріалів, що значно покращує якість освітнього процесу. Для ефективного використання архівних матеріалів у навчальному процесі необхідно, щоб вони були доступними і відповідали вимогам освітнього процесу. Відповідно до навчальних стандартів, матеріали, що використовуються для підготовки навчальних курсів або наукових робіт, повинні відповідати певним вимогам щодо точності, достовірності та актуальності інформації. Тому важливо, аби архіви були організовані таким чином, щоб студентам та викладачам було зручно здійснювати пошук необхідної інформації, а також щоб виявлені матеріали відповідали вимогам щодо якості. У зв'язку з цим, важливим моментом є організація архівів, а саме їхнє оцифрування та створення онлайн-ресурсів, що дозволяють зручно та швидко знаходити необхідні документи, аудіо та відеофайли. Це важливо не лише для студентів, але й для науковців, які проводять дослідження, оскільки значно спрощує процес

пошуку та аналізу матеріалів. Зокрема, в умовах цифровізації, значна частина архівної-інформації може бути доступна через Інтернет, що дозволяє значно розширити доступ до інформації і забезпечити рівні можливості для всіх користувачів[45].

У сучасному інформаційному суспільстві архіви АВД мають надзвичайно важливе значення для різних груп користувачів. Вивчення Т. Ємельяновою (2010) статистичних даних щодо запитів до ЦДАЕА та категорій дослідників засвідчило той факт, що най численнішою групою користувачів є представники ЗМІ – кінематографісти, теле-, радіожурналісти[13].

Журналісти та медіа-працівники займають одну з найважливіших позицій серед користувачів архівів. Їхні запити, як правило, зумовлені необхідністю отримати специфічну аудіовізуальну інформацію, що має ключове значення для висвітлення поточних або історичних подій. Ці запити можуть охоплювати широкий спектр інформації – від старих новинних репортажів до документальних фільмів, відео- або фотодокументів, що відображають важливі суспільні чи політичні явища. Важливою особливістю роботи журналістів з архівними матеріалами є необхідність оперативного доступу до них. Зазвичай медіа-середовище працює в умовах жорстких термінів, що потребує швидкої обробки запитів на рівні архіву та надання матеріалів у найкоротші строки. Важливим аспектом є також потреба в точності та достовірності інформації. Журналісти використовують архіви не тільки для збору фактів, але й для того, щоб підтвердити або спростувати певні заяви, які можуть мати значення для висвітлення суспільно важливих тем. Це може бути, наприклад, вивчення історії певних подій, підтвердження фактів, що стосуються політичних змін, або використання архівних відео в якості доказової бази для правозахисних ініціатив. Крім того, журналісти все частіше мають потребу в оцифрованих версіях архівних матеріалів, що дозволяє спростити процес пошуку і відбору інформації. Оцифрування і цифрове збереження архівних матеріалів дозволяє не лише зберігати дані, але й значно підвищує їх доступність і зручність у використанні для медіа-працівників[46].

Ще однією важливою категорією користувачів архівів є фахівці з відновлення та реставрації документів. Вони звертаються до ЦДАЕА з метою відновлення старих, пошкоджених або втрачених аудіовізуальних записів, що потребують використання спеціалізованих технологій і методик реставрації. Такі матеріали часто мають значну культурну чи історичну цінність, тому їх відновлення є пріоритетним завданням для архівістів та реставраторів. Процес відновлення може включати фізичне відновлення носіїв інформації - наприклад, очищення і ремонтування старих магнітних стрічок, пластинок чи кіноплівок, а також цифрову обробку для переведення матеріалів у сучасні формати, які дозволяють зберігати та використовувати інформацію без втрат у якості. Особливо важливим є процес оцифрування старих аудіо- і відеоносіїв, що дає можливість зберегти матеріали для майбутніх поколінь, навіть якщо фізичні носії вже не придатні для подальшого використання[50].

Громадські організації, активісти та представники неурядових організацій також активно використовують архівні аудіовізуальні матеріали для документування важливих соціальних, культурних або правозахисних ініціатив. Вони можуть звертатися до архівів з метою збору інформації про історичні події, політичні рухи, акції протесту, а також для підтримки своєї діяльності з обстоювання прав людини, збереження культурної спадщини та ін. Архівні матеріали часто служать важливим доказом для підтримки соціальних чи політичних кампаній, а також для відтворення та осмислення історії. Для таких організацій архівні матеріали мають не тільки інформативне, але й емоційне значення, оскільки вони дозволяють документувати пережиті психологічні травми, порушення прав та інші соціальні проблеми. Тому запити цієї категорії користувачів часто мають соціально значущий характер, і матеріали використовуються для збору доказів, що можуть бути представлені в суді, у медіа або в інших формах публічного обговорення.

Не менш важливу категорію користувачів архівних матеріалів складають особи, які звертаються до архівів з особистими інтересами. Це можуть бути особи, які шукають інформацію про своїх родичів або намагаються з'ясувати

родинні зв'язки, або ж ті, хто має інтерес до вивчення історії свого міста, села чи країни. Такі запити можуть охоплювати різноманітні теми, включаючи вивчення історичних подій на локальному рівні, а також дослідження соціальних змін у певних регіонах. Зазвичай ці користувачі звертаються до архівів у пошуках документів, які можуть допомогти їм вивчити родинну історію або ж зрозуміти важливі аспекти історії їхнього рідного краю. Часто це включає пошук фото- та відеоматеріалів, які дозволяють відновити події, що мали місце в минулому, або навіть знайти унікальні свідчення про життя попередніх поколінь[50]

Отже, аудіовізуальний ландшафт характеризується різноманіттям категорій користувачів та запитів на інформацію АВД. Запити, з якими звертаються до архіву, активізують діяльність із забезпечення широкого спектру потреб різних категорій користувачів. Зважаючи на широкий тематичний спектр запитів, архіви повинні бути організовані таким чином, щоб забезпечити ефективний доступ до документів, відповідаючи на різні вимоги науковців-дослідників, медіа-працівників, освітян, а також фахівців у галузі реставрації та збереження культурної спадщини. У контексті архівної практики можна виокремити кілька основних типів запитів, серед яких запити на інформацію про історичні події, медіа-контент для новин і документальних фільмів, освітні цілі, реставрація матеріалів, а також культурно-освітні запити, що виникають у зв'язку з організацією виставок, лекцій чи культурних проєктів.

3.2 Аудіовізуальні документи в медіа-проєктах: перші дослідницькі здобутки

У сучасному науковому дискурсі проблема функціонування аудіовізуальних документів у медіа-проєктах набула виняткової актуальності, що зумовлено стрімким розвитком цифрових технологій, мультимедіальної комунікації та зростанням ролі візуального контенту у формуванні суспільної свідомості. Поява та масове поширення цифрових медіа серед широкого загалу користувачів змінили не лише технічні засади створення медіа-продуктів, але й

породили якісно нові форми документальності, які потребують міждисциплінарного аналізу. Саме тому АВД посіли центральне місце у репертуарі досліджень на перетині медіа-знавства, документознавства, соціології комунікації, культурології та навіть когнітивістики.

До появи цього напрямку досліджень спричинився цілий комплекс чинників, серед яких варто виділити: по-перше, зміну форм комунікації у цифрову епоху, де аудіовізуальний контент почав домінувати над текстовим; по-друге, еволюцію уявлень про документ як засіб фіксації та передавання соціально значущої інформації; по-третє, запити з боку практики – журналістики, медіа-освіти, архівної справи та цифрової гуманітаристики – на методологічне осмислення аудіовізуального контенту як джерела й об'єкта дослідження. Зрештою, зростання соціальної ролі візуальної культури, насичення інформаційного простору зображеннями, відео- та аудіоконтентом актуалізували необхідність аналізу АВД як окремого, специфічного різновиду медіа-документації[48].

АВД розглядаються дослідниками як інформаційні об'єкти, що мають комплексну природу, в якій поєднуються елементи вербального, невербального, візуального та звукового. Так, за визначенням українських науковців, зокрема, Н. Кушнарєнко [63], Л. Тимошенко [64], АВД становлять тип документів, у яких інформація фіксується у формі зображення та/або звуку за допомогою електронних засобів, що забезпечують її багаторазове відтворення. Водночас важливим аспектом досліджень стало розмежування понять «аудіовізуальний документ», «медіа-документ», «медіа-текст», що дозволяє точніше окреслити предмет вивчення.

З-поміж аспектів, що опинилися в центрі наукових студій, слід виокремити:

- класифікацію АВД та їх типологізацію за медіа-носієм, функцією, джерельною цінністю, способом створення;
- аналіз комунікативних властивостей АВД як засобу інформаційного впливу на аудиторію;

- питання автентичності та маніпулятивності у контексті створення аудіовізуального продукту;
- дослідження ролі АВД у репрезентації соціальної пам'яті та культурної спадщини, особливо у контексті відео архівів, кінохроніки, цифрових музеїв.

У працях сучасних дослідників описуються різноманітні моделі медіа-проектів із залученням АВД, що демонструють трансформацію традиційних уявлень про документ як статичний об'єкт. Так, у рамках концепції «документального дизайну», І. Андрієнко аналізуються форми візуального представлення соціально значущої інформації через динамічні інфографіки, інтерактивні карти, візуальні історії [65]. Моделі медіа-проектів, які реалізуються, наприклад, у рамках платформи «The Guardian Visuals» чи українського проекту «Ukrainianer», демонструють високий ступінь інтеграції аудіовізуальних елементів із текстом, що дозволяє створювати комплексні наративи з потужним емоційно-пізнавальним потенціалом. У таких проєктах АВД виконують не лише ілюстративну чи супровідну функцію, а стають центральним компонентом комунікативної стратегії.

Інша важлива модель – архівно-документальні медіа-проекти, що поєднують функції наукового збереження, популяризації та естетизації документального матеріалу. Наприклад, проєкти на кшталт «Documenting Ukraine», що містять відео-інтерв'ю, свідчення очевидців, документальні відео, спрямовані на формування цифрової пам'яті про війну. Такі ініціативи аналізуються у працях О. Гуменюк, С. Закалюка, В. Складенка та ін., які розглядають АВД як джерела інституціоналізації колективного досвіду [66]. Окремо виділяється напрям вивчення АВД у журналістських розслідуваннях. Тут дослідники звертають увагу на роль відео- та аудіозаписів у формуванні доказової бази, створенні «ефекту присутності» та впливу на емоційне сприйняття матеріалу. Праці М. Гнатюка, Т. Здоровеги, О. Волошиної розкривають типологію аудіовізуальних фрагментів у журналістських матеріалах (наприклад, приховані зйомки, інтерв'ю, архівне відео, анімації, реконструкції подій), а також аналізують їхню етико-правову проблематику [67].

Першим в українському академічному просторі комплексним дослідженням цієї проблематики є дисертаційна праця Анастасії Кузнєцової «Аудіовізуальні документи національного архівного фонду України як інформаційні джерела медіа-проектів». У ній запропоновано новаторське бачення аудіовізуального документу як структуро утворювального елементу сучасних медіа-проектів. Авторка окреслила понятійний апарат, визначила типологію медіа-проектів із залученням АВД (освітні, меморіальні, культурно-просвітницькі, інформаційно-аналітичні тощо), проаналізувала конкретні проєктні моделі (зокрема, серію проєктів «Війна і пам'ять», «Жива УПА», «Документ і війна» та ін.), а також обґрунтувала методи добору та інтерпретації АВД у контексті їх трансформації в мультимедійний продукт[67].

Однією з ключових ідей дослідження є положення про інтегративний характер АВД у медіа-проекті: документ виступає не лише джерелом, а й засобом конструювання смислів, інструментом естетичної й емоційної взаємодії з аудиторією. Зокрема, авторка наголошує на важливості виду і жанру АВД (наприклад, фото як засіб персоналізації події, хроніка — як репрезентація часу, інтерв'ю — як форма вербального свідчення тощо), що прямо впливає на вибір типу медіа-проекту. У працях А. Кузнєцової також акцентовано увагу на методах реконструкції історичних подій засобами АВД: від аналітичного монтажу до використання архівних візуальних матеріалів у сучасних цифрових форматах — веб-документалістиці, VR-проектах, освітніх інтерактивах. Аналізовані дослідницею проєкти (зокрема ті, реалізовані спільно з українськими музеями, архівами, медійними платформами) демонструють, що успішне використання АВД у МП можливе лише за умови джерелознавчої точності та дотримання етичних стандартів.

Особливої уваги заслуговує запропонована дослідницею класифікація моделей використання АВД у медіа-проектах:

архівно-документальні моделі, що ґрунтуються на верифікованих джерелах та мають пізнавально-інформаційний характер;

- інтерактивні моделі, де АВД поєднується з елементами візуалізації даних, картографії, анімації;
- емоційно-нарративні моделі, у яких акцент зроблено на особистісному переживанні (відео-інтерв'ю, персональні історії);
- репрезентативні моделі, що акцентують на символічному значенні візуального матеріалу у формуванні колективної пам'яті.

До важливих дослідницьких здобутків також належить вивчення перспектив використання цифрових технологій, зокрема інтерфейсних рішень, платформ для онлайн-доступу до цифровізованих АВД, які розширюють можливості презентації документів та залучення до них широкої аудиторії. В цьому контексті цифровізація розглядається не як самоціль, а як інструмент розширення доступу, варіативності подачі та інтеграції АВД у нові формати медіа-комунікації. Варто підкреслити, що дослідження Кузнєцової стали фундаментом для подальших студій у сфері використання АВД у проєктній діяльності, зокрема в музеології, публічній історії, освітніх ініціативах. Її підхід інтегрує джерелознавчу строгість з комунікативною ефективністю, що є необхідним балансом у сучасних умовах інтенсивної візуалізації знання.

Переважає більшість дослідників визнає, що перспектива подальшого вивчення АВД у медіа-проєктах пов'язана із розвитком нових цифрових технологій, зокрема штучного інтелекту, алгоритмів розпізнавання обличч і мовлення, генеративного відео. У працях М. Маклюїна, Г. Дженкінса, В. Ілляшенка наголошується, що майбутнє АВД – за інтерактивними, іммерсивними форматами (VR/AR-документи), які змінюють не лише форму подачі, а й саму логіку сприйняття медіа-інформації. Поряд із цим актуалізується питання стандартизації та верифікації АВД, зокрема у зв'язку з проблемою *deepfake*-контенту та викривлення реальності. Не менш важливою перспективою є формування науково обґрунтованої методології аналізу аудіовізуальних документів, яка базуватиметься на принципах мультидисциплінарності, враховуючи семіотику зображення, теорію нарративу, когнітивну психологію.

Зокрема, розвивається напрям візуальної герменевтики, яка дозволяє здійснювати глибокий інтерпретаційний аналіз візуального контенту, не зводячи його до суто технічних чи ілюстративних функцій. Підсумовуючи, варто зазначити, що науковий інтерес до АВД у медіа-проєктах зростає пропорційно до ускладнення цифрового медіа-середовища та зростання ролі візуальної комунікації у сучасному суспільстві. Аудіовізуальні документи вже не розглядаються як другорядні або допоміжні одиниці інформації, натомість вони становлять повноцінний об'єкт гуманітарного, соціального та технічного знання. Наукова рефлексія навколо АВД відкриває перспективи для глибшого розуміння процесів комунікації, пам'яті, ідентичності та правди у сучасному світі. У цьому контексті поглиблене вивчення АВД не тільки сприяє розвитку медіа-освіти, архівної науки, документознавства, але й формує критичну компетентність сприйняття інформації в умовах інформаційної перенасиченості[70].

Суттєвим внеском у формування методології аналізу АВД у медіа-проєктах є праці Марка Казінса (Mark Cousins), автора документального серіалу «The Story of Film». У своїй практиці він поєднує аналітичну функцію аудіовізуального документа з естетичним підходом, демонструючи, як монтаж, колір, звук і кадрування можуть виконувати аргументативну функцію. З точки зору Казінса, документ — це не лише носій фактів, але і потужний інструмент концептуалізації дійсності, з якою працює медіа-проєкт.

На межі академічного та практичного полів варто згадати ініціативу «DocuDays UA» — міжнародного фестивалю документального кіно про права людини. Його численні медіа-проєкти (зокрема, «SEE UKRAINE», «Aftermath VR: Euromaidan», «War Note») стали дослідницьким матеріалом для низки наукових публікацій, де аналізується потенціал АВД як інструменту емоційного впливу, формування емпатії та мобілізації аудиторій. Дослідження, здійснені у співпраці з Центром візуальних студій НаУКМА, вказують на те, що саме завдяки АВД вдається вивести локальні історії на глобальний рівень сприйняття, забезпечивши їхню участь у ширшому полі дискурсу прав людини.

Перші наукові дослідження аудіовізуальних документів у структурі медіа-проектів засвідчують зростаючу міждисциплінарність цього напрямку: історики, культурологи, журналісти, документалісти й інформаційні аналітики розробляють нові інструменти і підходи до аналізу АВД. Водночас існує потреба у поглибленні порівняльних досліджень, розширенні емпіричних баз і створенні сталих моделей взаємодії документального та медійного візуального наративу. Усе це свідчить про те, що аудіовізуальні документи посідають ключове місце в сучасному медійному середовищі не лише як форми подання інформації, а і як автономні носії змісту з потужним дослідницьким потенціалом.

Підсумовуючи перші наукові здобутки у вивченні використання аудіовізуальних документів (АВД) у медіа-проектах, слід наголосити, що формування цього напрямку відображає глибокі трансформації інформаційного простору, комунікаційних стратегій і форм збереження та представлення соціально значущої інформації. Науковий інтерес до АВД визначається не лише їхньою зростаючою присутністю у цифрових медіа, а й потребою осмислити нову форму документальності, що поєднує інформаційне, емоційне, наративне та культурно-символічне навантаження. Як показали сучасні дослідження, АВД розглядаються не просто як носії фактів чи подій, а як засоби формування глибокої емоційно-наративної площини, здатної викликати співпереживання, емпатію, ідентифікацію з героєм або подією. Саме завдяки цим властивостям АВД стали невід'ємною складовою багатьох сучасних медіа-проектів, що спрямовані на популяризацію історичної правди, збереження культурної пам'яті, реконструкцію травматичних досвідів та осмислення соціальних процесів.

Становлення наукового підходу до вивчення аудіовізуальних документів (АВД) у межах медіа-проектів є не просто реакцією на виклики цифрової епохи, а закономірним етапом еволюції сучасної гуманітаристики, яка дедалі більше орієнтується на інтеграцію технологічних, культурних та соціальних чинників. Унікальність цього процесу полягає у переосмисленні самого статусу АВД: із допоміжного ілюстративного матеріалу вони перетворюються на повноцінні

об'єкти дослідження, що формують новий тип знання – візуально-аналітичний, емоційно-ідентифікаційний і наративно-конструктивний.

Системна теоретико-методологічна база, закладена у роботі А. Кузнецової, стала відправною точкою для подальших досліджень у сфері документалістики, візуальної культури та цифрової гуманітаристики. Її типологія медіа-проектів, моделі функціонування АВД та міждисциплінарний інструментарій інтерпретації відкрили нові горизонти у розумінні того, як аудіовізуальні матеріали впливають на структуру публічної комунікації, наративізацію історії та формування колективної ідентичності.

Процеси цифровізації та масове створення мультимедійних форматів зумовлюють не лише кількісне зростання доступного контенту, а й якісну зміну способів сприйняття і трансляції знання. АВД у сучасних медіа-проектах перестають бути пасивними «носіями інформації» – вони стають динамічними елементами, які творять нові смисли, відтворюють травматичний досвід, підтримують практики пам'яті й створюють етичну рамку для осмислення минулого.

Вивчення АВД у медіа-контексті не лише сприяє розвитку нових підходів у медіа-знавстві, журналістиці, публічній історії та архівістиці, а й закладає підвалини для формування нової парадигми гуманітарного знання. У її основі лежить діалог між технологіями та людиною, між пам'яттю та репрезентацією, між фактами й емоціями. Подальше методологічне осмислення цього діалогу, інституційна підтримка цифрових ініціатив та розвиток критичної візуальної грамотності є ключовими умовами для розбудови сталого й продуктивного наукового підходу до дослідження АВД у медіа-проектах сучасності.

ВИСНОВКИ

1. Аудіовізуальні документи стали важливим елементом сучасного інформаційного середовища та культури збереження історичної спадщини. Їх багатогранне трактування, залежно від контексту та науки, яка їх вивчає, є доказом їх складної природи. У архівознавстві, документознавстві та інших наукових дисциплінах аудіовізуальні документи трактуються як різноманітні матеріальні носії інформації, які одночасно поєднують звукову та зображувальну складові.
2. Ключовою проблемою у вивченні аудіовізуальних документів є визначення самого поняття, адже існують різні трактування в архівознавстві, документознавстві, джерелознавстві, інших гуманітарних, а також технічних наукових дисциплінах. Питання щодо узагальнення поняття «аудіовізуальні документи» для всіх видів – кіно-, відео-, фото-, фоно- залишається дискусійним. Точка зору щодо визнання аудіовізуальними лише тих документів, що містять одночасно і звукову, і зображувальну інформацію, не є домінуючою, про що свідчать назви архівів – аудіовізуальні, що комплектуються також фото-, фоно- документами.
3. Термін «аудіовізуальний» набув категоріального статусу та активно використовується у науковій літературі, термінологічних стандартах і словниках, термінологічних частинах нормативно-правових актів. Ми притримуємося традиційної точки зору – визнаємо термін «аудіовізуальний» як універсальне поняття, що охоплює всі види документації, які підлягають зберіганню в аудіовізуальних архівах – кіно-, фото-, відеоматеріали, звукозаписи. Розвиток цифрових технологій сприяв означенню цих документів як технотронних, що підкреслює їхню технічну та культурну значущість.
4. В умовах цифрової трансформації архівна справа стикається з новими викликами – від необхідності масового оцифрування до забезпечення оперативного онлайн-доступу та дотримання стандартів достовірності й авторського права. ЦДАЕА демонструє приклад ефективної адаптації до цих

викликів, забезпечуючи не лише збереження АВД, а й сприяючи їх активному використанню у сфері освіти, науки, журналістики та громадянської активності. Водночас необхідно приділяти увагу розробці правових і етичних норм, які забезпечують безпеку та доступ до цих документів, а також їх використання у відповідності до принципів наукової доброчесності та культурної етики.

5. Ретроспективна колекція ЦДАЕА охоплює унікальні за своїм змістом і формою матеріали – від кінозаписів кінця ХІХ ст. до сучасних відеодокументів, від класичних фонозаписів до фотографій, які фіксують ключові моменти історії України. Її використання є затребуваним серед широкого спектра користувачів: науковців, студентів, представників медіа, освітніх і культурних установ, громадських організацій, реставраторів та приватних осіб. Кожна з цих груп висуває свої вимоги до доступу, якості та змісту архівних матеріалів, що зумовлює потребу в гнучкому, технологічно оснащеному й науково обґрунтованому підході до організації архівного процесу.

6. Аудіовізуальні документи є основою для створення нових культурних і наукових наративів. Вони активно використовуються в медіа, документальних фільмах, новинах, рекламі, а також у наукових роботах і освітніх проєктах. З їх допомогою можна не лише реконструювати історичні події, але й переосмислювати їх значення, створюючи нові уявлення про минуле, що відображають сучасні соціокультурні та політичні процеси. У результаті аналізу виявлено, що дослідження АВД потребує мультидисциплінарного підходу, який інтегрує документознавство, медіазнавство, культурологію, соціологію комунікації та візуальні студії. Особливу цінність мають напрацювання вітчизняних дослідників, зокрема А. Кузнєцової, яка запропонувала структурну типологізацію медіа-проєктів із використанням АВД, а також розробила ефективну методологію їхнього аналізу.

Аудіовізуальні документи, завдяки своїй багатофункціональності та унікальним властивостям, займають невід’ємне місце в культурній і науковій спадщині. Їх значення у сучасному світі лише зростає, оскільки вони не тільки зберігають інформацію, а й здатні змінювати способи сприйняття історії та

культури, впливаючи на суспільне життя. Тому важливо приділяти належну увагу дослідженню, збереженню та використанню АВД як важливого джерела знань і культурної цінності для майбутніх поколінь.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Про Національний архівний фонд та архівні установи : Закон України від 24.12.1993 № 3814-ХІІ : станом на 21 черв. 2024 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12#Text> (дата звернення: 24.02.2025 р.);
2. Про проведення експертизи цінності документів : Постанова Каб. Міністрів України від 08.08.2007 № 1004 : станом на 10 верес. 2021 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1004-2007-п#Text> (дата звернення: 24.02.2025 р.);
3. Відбір, експертиза цінності та приймання на постійне зберігання цифрових аудіовізуальних документів: метод. рекомендації / Держ. архів. служба Статті та повідомлення 118 України, ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного; уклад.: Т. О. Ємельянова. Київ, 2015. 27 с.;
4. Порядок оцифровування кінодокументів/Держ. архів. служба України, ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного; уклад. І. О. Казімірова. Київ, 2012. 10 с.;
5. Порядок оцифровування фонодокументів/Держ. архів. служба України, ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного; уклад. Т. П. Камінщук. Київ, 2012. 10 с.
6. Робота архівних установ України з аудіовізуальними документами: метод. посібник/Укрдержархів. УНДІАСД; уклад.: Л. Ф. Приходько (кер. теми), Г. К. Волкотруб, В. В. Патик; за заг. ред. Т. О. Ємельянової. Київ, 2015. 390 с.
7. Букач В. М. Теорія та історія культури (словник-довідник): навч. посіб. для здобувачів вищої освіти. Одеса: видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2021. 288 с.
8. Бездрабко В.В. Теоретичні засади експертизи цінності документів: традиції та сучасні тренди : (із зарубіжного досвіду). *Архіви України*. 2019. № 4. С. 7-41.
9. Боряк Г. В. Електронні архівні публікації в інтернеті: проблеми репрезентації інформаційних ресурсів. *Архіви України*. 2022. № 4-6. С. 141-169.

10. Магідов В. М. Кінофотофонодокументи в контексті історичного знання. *Архіви України*. 2014. №3. С. 160.
11. Ємельянова Т. О. Аудіовізуальні документи в державних архівах України: організація доступу та використання інформації, що міститься в них (1930–2007 рр.): автореф. дис. ... к. і. н.: 27.00.02 / Т. О. Ємельянова; Держкомархів України, УНДІАСД. Київ, 2010. 18 с.
12. Ємельянова Т. О., Приходько Л. В., Січова О. Г. Аудіовізуальні документи: проблеми доступу : монографія / відп. ред.: О. Г. Січова ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т архівознавства. Київ, 2024. 312 с.
13. Селіверстова К. Т., Шелест А. М., Саприкіна О. Г. Відбір на постійне зберігання аудіовізуальних документів: методичні рекомендації / Держкомархів України, УНДІАСД, ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного; уклад.: К. Т. Селіверстова, А. М. Шелест, О. Г. Саприкіна та ін.; редкол.: Н. О. Топішко, Т. О. Ємельянова, Г. І. Божук. Київ, 2010. 64 с.
14. Вовчак А. На шляху до створення архіву українського фольклору. *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна. Вип. 47. Львів, 2009. С. 133-145.
15. Дідух Л. В. Дослідження методики оцифрування аудіовізуальних документів Національного архівного фонду. *Бібліотека. Наука. Комунікація*. Інноваційні трансформації ресурсів і послуг: матеріали Міжнар. наук. конф. (4-6 жовт. 2022 р.) / НАН України, Нац. б-ка України імені В. І. Вернадського, Асоц. б-к України, відп. ред. О. М. Василенко. Київ, 2022. С. 287-290.
16. Дідух Л. В., Залєток Н. В. Досвід українських архівів у створенні цифрового фонду користування документами Національного архівного фонду. *Архіви України*. 2019. № 1. С. 87-101.
17. Довгалюк І. С. Початки народомузичної фонограмархівістики у Європі. *Музикознавча думка Дніпропетровщини*. Вип. 21. Дніпро ГРАНІ 2021. С. 32-49.
18. Довгалюк І. Фонографування народної музики в Україні: історія, методологія, тенденції. Львів, 2016. 650 с.

19. Довжук І. Організація архівних документів та використання ретроспективної інформації. *Соціум. Документ. Комунікація*: зб. наук. праць. 2019. Серія: Історичні науки. № 6/2. С. 45-61.
20. Дорожко Г. Питання охорони та захисту цифрових фотографічних творів. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2010. № 4. С. 25-28.
21. Бездрабко В. В. Андрій Введенський: історія й історії життя : монографія / В. В. Бездрабко. Київ : Четверта хвиля, 2017. 335 с.
22. Бездрабко, В. В., Бойко, В. Ф., Гаранін, О. Я. та ін. Глосарій термінів для аудіовізуальних документів у сфері архівної справи : монографія / за заг. ред. В. В. Бездрабка. Київ : Державна архівна служба України, УНДІАСД, 2021. 67 с.
23. Калакура, Я. С. Українська архівна наука у викликах війни та цифровізації інформаційних ресурсів архівів. *Архіви України*. 2022. Вип. 4, № 333. С. 19-45.
24. Палієнко М. Г. Українські архіви, війна та збереження національної ідентичності. *Архіви України*. 2022, Вип. 1, № 330. С. 12-38.
25. Войцехівська І. Н. Професор Марко Варшавчик: (до 100-річчя від дня народження): монографія; Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Наукова бібліотека імені Михайла Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Корсунь-Шевченківський: І. В. Майдаченко [вид.], 2018. 301 с.
26. Швецова-Водка Г. М. Документознавство: словник-довідник термінів і понять: навч. посіб. /Г. М. Швецова-Водка. 2-ге вид., стер. К., 2011. С. 20.
27. Історична наука: термінологічний і понятійний довідник: навч. посіб. /В. М. Литвин, В. І. Гусев, А. Г. Слюсаренко та ін. К. 2002. С. 99–101
28. ДСТУ ISO 5127:2018. Інформація та документація. База та словник термінів (ISO 5127:2017, IDT). – Чинний від 2019-01-01. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2018.
29. ДСТУ 2732:2004. Діловодство і архівна справа. Терміни та визначення понять. Чинний від 2005-07-01. Київ: Держспоживстандарт України, 2005. С. 5.
30. Маркітан Л. Інформаційний потенціал кінофотовідеодокументів як історичного джерела / Л. Маркітан . *Укр. іст. журн*. 2002. № 5. С. 34-49.

31. Архівознавство : підруч. для студ. іст. ф-тіввищ. навч. закл. України / Держкомархів України, УНДІАСД; за заг. ред. Я. С. Калакури та І. Б. Матяш. 2-е вид., випр. і допов. Київ : Вид. дім «КМ Академія», 2002, 356 с.
32. Беззуб Ю.М. Класифікація аудіовізуальних документів. Київ, 2003. С. 45-67.
33. Борисова Г.В. Аудіовізуальні документи: методологічні аспекти класифікації. Київ, 2005. С. 12-25.
34. Борисова Г.В. Типологія аудіовізуальних джерел. Київ, 2010. С. 78-92.
35. Каган М.С. Основи аудіовізуальної комунікації. Київ, 1998. С. 35-49.
36. Кінолітопис. Анотований каталог кіножурналів, документальних фільмів, кіно- і телесюжетів (1986–1995) / Упор. Анахов С. П. [та ін.]. Київ; Луцьк : ПрАТ «Волинська друкарня», 2019. 776 с.
37. Бездрабко В. В. Соціальні мережі й архівні практики. *Архіви України*. 2021. Вип. 3. № 328. [Електронний ресурс] / В. В. Бездрабко. URL: <https://au.archives.gov.ua/index.php/au/article/view/120> (дата звернення: 17.03.2025 р.)
38. Ємельянова Т. О. Формування аудіовізуальних колекцій: новітні тенденції та виклики розвитку. *Архіви України*. 2019. № 3 (320). С. 100-112.
39. Іванова С.А. Медіапроекти: Методична розробка. Дніпро: ДНУ імені О. Гончара, факультет систем і засобів масової комунікації, 2019. 31 с.
40. Палієнко М. Українські архіви, війна та збереження національної ідентичності. *Архіви України*. 2022. № 1. С. 12-38.
41. Архівні установи України: Довідник. Т. 1. Державні архіви/ Держкомархів України. УНДІАСД; Редкол.: Г. В. Боряк(голова), І. Б. Матяш, Г. В. Папакін 2-е вид, доп. Київ:, 2005. 692 с.
42. Про затвердження Методики віднесення документів Національного архівного фонду до унікальних : Наказ М-ва юстиції України від 16.08.2016 № 2505/5 : станом на 22 січ. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1148-16#Text> (дата звернення: 22.03.2025 р.).

43. Державний архів Запорізької області. Науково-довідковий апарат: Перелік літератури. Запоріжжя: ДАЗО, 2020.
44. Державний архів Дніпропетровської області. Персональні запити: Порядок оформлення. Дніпро: ДАДО, 2024
45. Державний архів Київської області. Архів INSIDE: Відділ реставрації архівних документів. Київ: ДАКО, 2021.
46. Центральний державний історичний архів України, м. Київ. Колекція метричних книг: Опис фонду 224. Київ: ЦДІАК України, 2025.
47. Книжкова палата України. Державний архів друку: Фонди та колекції. Київ: Книжкова палата України, 2025
48. Приходько Л. Ф. Інструкція з обліку документів у державних архівах України. Київ: УНДІАСД, 2014. 200 с.
49. Книш М. Актуалізація особових документів видатних українців у проєктній діяльності архівних установ. *Матеріали конференції «Архіви та суспільство»*. Київ: НАУ, 2021. С. 28-40.
50. Кузнецова А. Концептуалізація дослідження аудіовізуальних документів в архівах України. *Бібліотечний вісник*. 2024. №1. С. 23-33.
51. Кузнецова А. Архівні аудіовізуальні документи як інформаційний потенціал творчої лабораторії журналіста та їх роль у створенні медіапроєктів. *Український інформаційний простір*. 2024. №1 (13). С. 206–222.
52. Кінолітопис: анотований каталог кіножурналів, документальних фільмів, кіно і телесюжетів (1996–2005). Доповнення (1918–1995) / упоряд.: Л. Г. Касян [та ін.]. Луцьк: Вежа-Друк, 2024. 186 с.
53. Семенова О. В. Аудіовізуальні документи як об'єкти медіа-досліджень. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2020. 180 с.
54. Мельник І. М. Візуальна культура в медіа-просторі: монографія. Львів: Видавництво «Літера ЛТД», 2017. 210 с.
55. Гриценко О. В. Цифрові медіа та їх вплив на формування публічного дискурсу. Київ: Видавництво «Київський університет», 2021. 230 с.

56. Шевченко Т. В. Аудіовізуальні медіа як інструмент формування колективної пам'яті. Одеса: ОНУ імені І. І. Мечникова, 2019. 200 с.
57. Дмитренко В. П. Медіа-архівістика: теорія та практика. Харків: Видавництво «Основа», 2018. 220 с.
58. Ковальчук О. В. Інтерактивні платформи як новий формат взаємодії з документами. Київ : Видавництво «Наукова думка», 2020. 240 с.
59. Левченко Н. В. Меморіальні медіа-проекти: жанрові та стилістичні особливості. Львів: Видавництво «Літера ЛТД», 2019. 210 с.
60. Сидоренко І. О. Критична герменевтика в дослідженні аудіовізуальних документів. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2021. 250 с.
61. Петренко М. О. Цифровізація медіа-простору та її вплив на аудіовізуальні документи. Київ : Видавництво «Київський університет», 2020. 230 с.
62. Іванова Л. М. Візуальна комунікація в медіа-просторі: монографія / Л. М. Іванова. Львів: Видавництво «Літера ЛТД», 2018. 200 с.
63. Смирнова О. С. Аудіовізуальні документи в контексті цифрової гуманітаристики. Одеса : ОНУ ім. І. І. Мечник., 2021. 220 с.
64. Коваленко В. І. Меморіальні медіа-проекти: жанрові та стилістичні особливості. Київ: Видавництво «Наукова думка», 2019. 210 с.
65. Гончаренко Т. В. Інтерактивні платформи як новий формат взаємодії з документами. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2020. 240 с.
66. Кузнецова А. С. Типологія медіа-проектів з використанням аудіовізуальних документів: автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій. Київ, 2018. 20 с.
67. Кузнецова А. С. Медіа-проекти з використанням аудіовізуальних документів: теоретико-методологічний аналіз. Київ: Видавництво «Наукова думка», 2019. 250 с.
68. Кінолітопис. Анотований каталог кіножурналів, документальних фільмів, кіно- і телесюжетів (1976 – 1985) / Упор. І. М. Закринична, Т. О. Ємельянова, Л. Г. Касян [та ін.]. Київ, 2015. 1239 с.

69. The 9th International scientific and practical conference «Development of innovationsystems: trends, challenges, prospects» (March 04 – 07, 2025) Hamburg, Germany. International Science Group. 2025. 364 p.
70. AVD - Audiovisuelle Dokumentation. Universitaetsarchiv. URL: <https://archiv.kug.ac.at/universitaetsarchiv/bestaende/avd-audiovisuelle-dokumentation/> (дата звернення: 03.05.2025 р.).